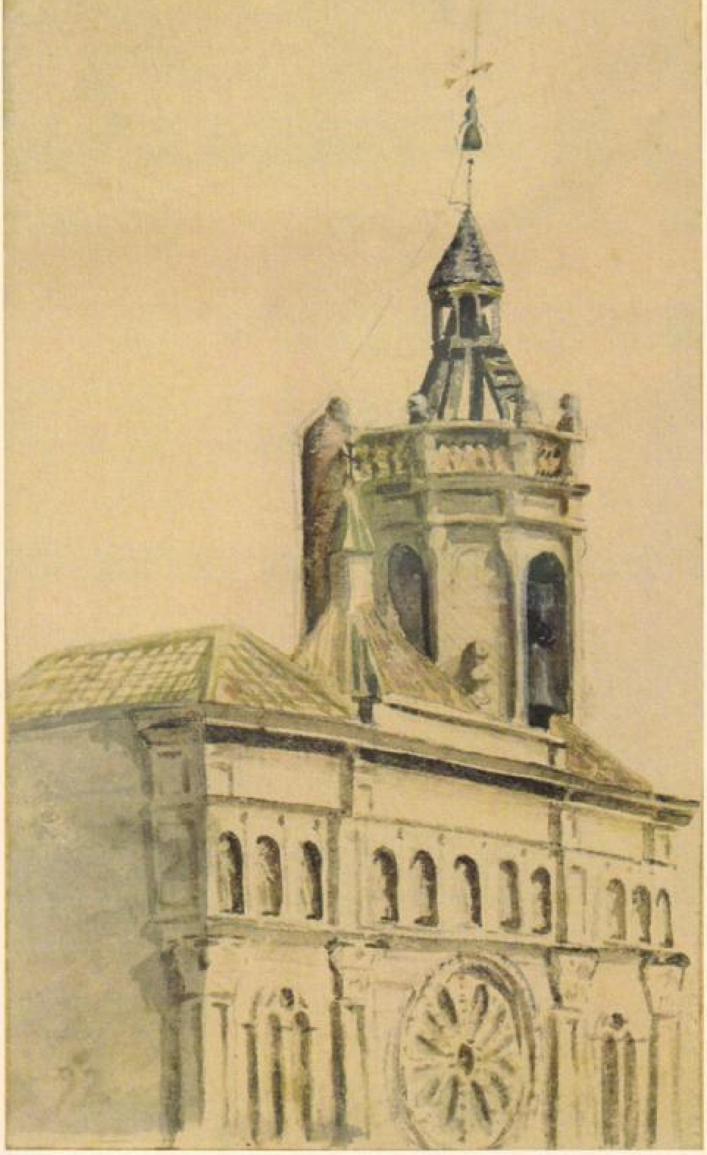

ESTUDIS

FRANCESC COSTA
Els cent mil fills de Sant Lluís. La batalla de Mataró

PERE TIÓ I CASAS
Joaquim Torres-Garcia a Mataró

BERNAT ARANYÓ I GINÉ
La vaga general de 1917 a Mataró

DOCUMENTACIÓ

JOAQUIM LLOVET
La crida de les ordinacions fetes pels jurats de Mataró l'any 1471

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/118

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 2017

FULLS/118

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 2017

TAULA

● **EDITORIAL** 1

● **ACTUALITAT** 2

● **ESTUDIS**

ELS CENT MIL FILLS DE SANT LLUÍS. LA BATALLA DE MATARÓ
Francesc Costa 4

JOAQUIM TORRES-GARCIA A MATARÓ
Pere Tió i Casas 18

LA VAGA GENERAL DE 1917 A MATARÓ
Bernat Aranyó i Giné 37

● **DOCUMENTACIÓ**

LA CRIDA DE LES ORDINACIONS FETES PELS JURATS DE MATARÓ L'ANY 1471
Joaquim Llovet 41

● **DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA** 43

Portada: Santa Maria de Mataró (1892). 13x7,50 cm. Dibuix a l'aquarel·la, tinta i llapis de colors de Joaquim Torres-Garcia.
Col·lecció particular. Mataró.

Prohibida la reproducció dels textos i de les il·lustracions sense esmentar la procedència.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró
Beata Maria, 3. 08301 Mataró
Tel. 93 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
www.masmm.org

Director: Nicolau Guanyabens i Calvet

Consell de redacció: Nicolau Guanyabens i Calvet
Joan Castellà i Oliva
Jordi Malé i Pegueroles

Composició i impressió:
Copisteria Castellà - c/Pujol, 40 - 08301 MATARÓ

Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col·laboració de Ajuntament de Mataró

Amb el suport de Institut Ramon Muntaner
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana

EDITORIAL

ELS CENTRES D'ESTUDI

Els centres d'estudis, amb una activitat associativa constant i un arrelament a l'àmbit local, propicien la recerca, el coneixement, la divulgació i la preservació dels valors patrimonials entesos en un sentit ampli. Fan un treball digne en favor de la cultura a qualsevol punt de les terres de parla catalana, s'hi impliquen amb rigor i responsabilitat i fan convergir la recerca voluntària i l'acadèmica.

L'any 1992 es fundà la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, una associació federativa que aglutina actualment més de 120 entitats. La CCEPC ha promogut activitats, publicacions i projectes, ha organitzat congressos i jornades, ha donat suport tècnic als centres i ha estimulat el reconeixement institucional a la tasca que realitzen. L'any 2007, la CCEPC va rebre el Premi Nacional de Patrimoni Cultural instituït per la Generalitat de Catalunya.

Per altra part, l'Institut Ramon Muntaner (IRMU), creat al 2003, és una fundació privada participada per la Generalitat de Catalunya i la CCEPC que estimula polítiques de col·laboració entre administracions, universitats i centres locals, els dóna suport mitjançant convocatòries d'ajuts i duu a terme projectes d'interès comú com, per exemple, el seu portal a internet o la trobada anual de Recercat.

El Museu Arxiu de Santa Maria és centre d'estudis des de principis dels anys vuitanta i forma part de la CCEPC. Això significa que la nostra institució, a part de gestionar un arxiu i un museu, està compromesa a promoure l'estudi, la investigació i la difusió de la història local en tots els seus vessants. La revista *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, les nombroses edicions de la *Sessió d'Estudis Mataronins* i les exposicions temporals que es realitzen a la sala polivalent del Museu Arxiu, són la cara visible de l'esforç de l'equip per estar a l'alçada del compromís.

Fruit d'aquesta vinculació amb els centres d'estudi, la CCEPC i l'IRMU, a l'acte de lliurament dels Premis «Recercat» celebrat a Reus el passat 29 d'abril, es va llegir aquest text que honora l'anterior director-president de la nostra entitat i, de retruc, honora el Museu Arxiu: "El jurat vol fer una menció especial a la candidatura del Sr. Manel Salicrú i Puig presentada per diferents entitats i organismes del Maresme a títol pòstum, que destacava el seu paper com a activista cultural i social a Mataró i la comarca, i el seu paper primordial en la constitució del Museu Arxiu de Santa Maria, que els anys vuitanta del segle XX va esdevenir centre d'estudis locals."

ACTUALITAT

ACTE DE RECONEIXEMENT A MANEL SALICRÚ I PUIG

El divendres 3 de març va tenir lloc a la capella dels Dolors un acte de record i homenatge a qui fou responsable de la represa del Museu Arxiu de Santa Maria l'any 1974 i president-director de l'entitat durant més de 35 anys, Manel Salicrú i Puig, que va morir el 20 de juny de 2015. Van intervenir-hi Roser Salicrú, Agàpit Borràs i Joan Giménez, que glossaren la figura de Salicrú a partir de les vivències compartides des de l'àmbit familiar, el professional, el de la història local i el de l'activisme social i cultural.

Més de trenta entitats i associacions van adherir-se a l'acte. L'alcalde David Bote assistí com a representant de la ciutat; Mn. Segimon Garcia com a representant de la parròquia, Mn. Robert Baró com a representant de l'Arquebisbat de Barcelona i Josep Santesmases com a representant de la Coordinadora de Centres d'Estudi de Parla Catalana.

La capella dels Dolors, tot i estar preparada amb el màxim possible de seients, es va omplir de gom a gom. A l'exterior, es va habilitar una zona amb bancs des dels quals els assistents van poder seguir l'acte en una pantalla gegant que transmetia en directe. Va quedar gent dreta. Hom calcula que unes tres-centes persones van voler estar presents al reconeixement de Manel Salicrú. En va resultar un acte auster, digne i emotiu.

En el mateix acte es presentà el número 117 de la revista *Fulls del Museu Arxiu* que, a més de la secció habitual d'articles, inclou la bibliografia de Manel Salicrú, amb l'afegit de les conferències i les taules rodones en què va participar, i una relació de les actuacions sobre el patrimoni arquitectònic en les quals va intervenir com a aparellador.

Fotografies: Conxi Duro

EXPOSICIÓ SOBRE LA RESTAURACIÓ DE LA CAPELLA DELS DOLORS

Fotografies: Conxi Duro

El dia 10 de març, a l'estatge del Museu Arxiu, s'inaugurà una exposició sobre la restauració de la capella dels Dolors. Va ser una producció pròpia en col·laboració amb Policromia S.L. i el suport de la Direcció de Cultura de l'Ajuntament de Mataró. La mostra explicava quina va ser la intervenció de restauració sobre els paraments i la volta de la capella, i sobre la il·luminació general, realitzada entre setembre de 2015 i març de 2016, sota la direcció tècnica del Centre de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya.

Amb fotografies, *mapings*, un documental i materials de treball, el visitant va poder conèixer el procés de restauració que s'havia dut a terme, regit per la mínima intervenció i la màxima reversibilitat. La mostra va estar oberta els divendres i dissabtes de 6 a 8 h del vespre, entre el dia 10 de març i l'1 d'abril.

ACTE DE RECONEIXEMENT A JAUME LLADÓ

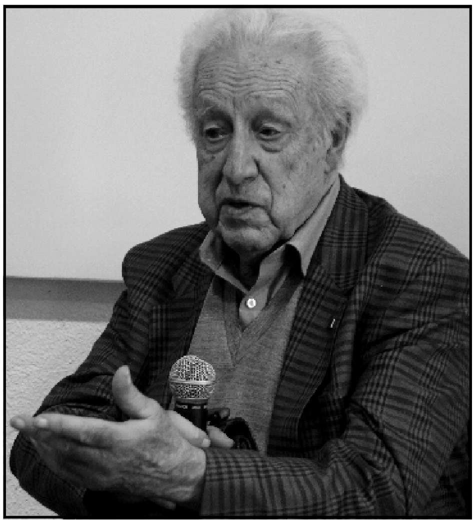

Fotografia: Nicolau Guanyabens

El Museu Arxiu s'adherí a l'acte d'homenatge a Jaume Lladó que es celebrà el dia 1 d'abril, organitzat pel Centre d'Estudis d'Arqueologia i Història de Mataró (CEAHM).

Jaume Lladó i Font (Argentona, 1923) és un activista cultural amb un llarg currículum en els camps de l'arqueologia, l'art, les lletres catalanes i la defensa del patrimoni cultural. L'any 1958 es va exiliar a Perpinyà, on viu actualment. La seva relació amb Mataró va ser intensa durant les dècades dels anys 40 i 50 del segle XX. Va col·laborar amb Marià Ribas, Esteve Albert, Ferrer i Clariana, els germans Arenas, Jesús Illa, etc. Va tenir mestres com Puig i Cadafalch, Bosch i Gimpera i Serra Ràfols, entre d'altres. Va ser conservador del Museu de Mataró i fundador de la revista *MVSEU*. Amic del Museu Arxiu, ha col·laborat en diverses ocasions en la revista *Fulls*. En el decurs de l'acte es va presentar el seu llibre autobiogràfic *Dues viles i una ciutat. Tot fent memòria*.

NOTÍCIA DE DONATIUS RECENTS

Entre febrer i abril, el Museu Arxiu ha ingressat llibres i documents de particulars, als quals agraïm les seves aportacions. Són, per ordre d'entrada: Juliana Plana, família Viza, Maria Jubany, Lluís M. Gallifa, Josep Puig Pla, Ricard Bonamusa, família Vallmajor, família Graupera, germans Comas Valls, Jaume Cot, Antònia Ocerans, Margarida Puig, Roser i Elvira Vidiella París, Magdalena Angil, Juan Cañellas, Mn. Josep Colomer i Joan Oltra.

ESTUDIS

L'abril de 1823, l'exèrcit francès entrà en territori espanyol amb 95.000 soldats per deslliurar el rei Ferran VII del govern constitucionalista que el retenia. Eren els anomenats Cent Mil Fills de Sant Lluís. Varen aconseguir el seu objectiu: acabar amb el Trienni Liberal i restaurar el poder del monarca Borbó.

El 20 de maig, les tropes franceses ocuparen Mataró. Tres dies després, la matinada del dia 24, els generals Llobera i Milans del Bosch intentaren recuperar la ciutat. A partir de cròniques de militars d'ambdós bàndols, Francesc Costa documenta la batalla de Mataró, un episodi tan cruent com desconegut. El relat de la victòria dels francesos i la desfeta de l'exèrcit espanyol conté al·lusions, interessants, curioses i, fins i tot, emotives. Al·lusions als espais i la gent de Mataró.

ELS CENT MIL FILLS DE SANT LLUÍS. LA BATALLA DE MATARÓ

INTRODUCCIÓ

L'any 1820, al rei Ferran VII li varen fer dir el que va pronunciar amb poques ganes: «Marchemos francamente, *y yo el primero*, por la senda constitucional». Era l'inici a Espanya d'un cicle històric en què es començaven a posar en funcionament els principis i les institucions de la Constitució de Cádiz de 1812. L'anomenat Trienni Liberal va ser un breu període liberal del regnat de Ferran VII que es va iniciar l'1 de gener de 1820 amb el pronunciament del general Rafael del Riego. El Rei, a desgrat, va acatar la Constitució i establí la monarquia parlamentària com a forma de govern del país.

Però això va durar poc temps, només tres anys, enmig de conflictes polítics i la insurrecció absolutista que acabaria triomfant. I és que el monarca tenia el vent a favor perquè des de l'any 1814 a França governava un rei de la casa Borbó, un parent, Lluís XVIII. I, exiliat com estava, Ferran va demanar-li un cop de mà per acabar amb la xavalla constitucionalista. Com que el tal francès tampoc no era amic dels que dubtaven del mandat diví dels monarques, es va apressar a oferir-li ajuda militar. Va ser el dia 7 d'abril de l'any 1823 quan l'exèrcit francès, que coneixem com els Cent Mil Fills de Sant Lluís, comanat per Lluís Antoni de Borbó, duc d'Angulema, entrà al territori nacional espanyol amb 95.000 soldats per deslliurar Ferran VII del govern que el retenia.

Lluís Antoni de Borbó, duc d'Angulema, cap militar dels Cent Mil Fills de Sant Lluís.

MATARÓ OCUPAT PELS FRANCESOS

La divisió del general francès Philibert Curial[1] ocupa Granollers el dia 19 de maig. Ho explica Louis de Marcillac: «Els habitants d'aquesta ciutat, una de les més clarament reialistes de Catalunya, varen rebre les tropes franceses amb demostracions

d'una gran alegria. La ciutat es va il·luminar de manera espontània i la gent va portar menjar i refrescos de tot tipus a on els nostres soldats feien bivac. Al llarg de tota la nit, aplaudiments continuats expressaven el plaer que tenien a veure'ns, i ser alliberats del jou revolucionari, que havia afectat tant cruelment la seva ciutat».[2]

Pel que fa a l'exèrcit constitucionalista, el general Esteve Llobera, batut pels francesos a Castellterçol, s'havia refugiat al coll de Parpers amb un miler dels seus homes, mentre el general Milans del Bosch es situava a Mataró. Però a migdia del 20 de maig les tropes franceses estacionades a Granollers es posen en moviment. En adonar-se que la divisió del general Curial es dirigia cap a Mataró pel Camí Ral de Parpers[3], les forces de Llobera marxen a corre-cuita. Va ser tan ràpida la fugida que en arribar-hi els francesos, com segueix explicant Louis de Marcillac «els focs dels bivacs encara cremaven». En aquest indret estratègic, més endavant hi estacionen quatre companyies d'infanteria del 26è per guardar una «posició tan interessant per poder mantenir les comunicacions amb Granollers».

Com que la notícia havia arribat a Mataró, i la ciutat no comptava amb prou defenses, les principals autoritats, i el mateix general Milans del Bosch, fugen cap a Barcelona. Així, a les cinc de la tarda del mateix dia 20 de maig, les primeres tropes franceses entren a Mataró. Louis de Marcillac explica que la rebuda de les tropes «va confirmar el que ja sabíem, que els habitants de la costa no ens eren gens partidaris, a diferència dels de l'interior de Catalunya, i que no calia esperar trobar cap ajuda». Adolphe de Bourgoing ho confirma: «Hi vàrem entrar sense resistència, però la rebuda va ser glacial. Les cases eren tancades i només les autoritats ens varen rebre (...). Les viles costaneres en general eren favorables a la causa de la Constitució. I Mataró havia contribuït amb un batalló de milicians voluntaris a les forces que dirigia Mina des de Barcelona».[4]

Abel Hugo explica que la divisió comanada pel general Curial, un cop assegurat el control de Mataró, torna a Granollers i «només hi deixa una guarnició poc nombrosa»[5]. El dia 22 marxen dos mil soldats, tres-cents cavalls i el mateix general. I es queden dos batallons d'infanteria lleugera, un de línia i quatre companyies de caçadors, uns mil vuit-cents homes «separats de la divisió Curial per formar la guarnició de Mataró sota les ordres del marquès de Vence»[6], que esperaven l'arribada de l'artilleria.

Els francesos reforcen les portes de la muralla i, com havien fet en la Guerra de la Independència, es fortifiquen en els terrenys del convent dels Caputxins, on construeixen defenses enderrocant una part del cementiri, però això tardaria unes setmanes a estar preparat. Ara, en aquestes hores primeres, els soldats de la divisió s'estableixen on poden: «Estan acampados en las huertas debastando los sembrados, y a mas de esto se hacen traer de todos los pueblos vecinos grande cantidad de forrage de lo que estan ecsasperados los animos de aquellos habitantes»[7]. Com a mesura de seguretat, controlen els habitants i no deixen sortir ningú de la ciutat perquè no informin l'enemic de les característiques de la tropa.

LA BATALLA. UN RESUM

Tres dies després de l'ocupació tindria lloc la Batalla de Mataró, que ressenyen diversos llibres de memòries de militars francesos, per la gran victòria que varen tenir les seves armes sobre les forces del general Milans del Bosch. Tot va començar quan aquest general aplega a Sant Andreu de Palomar cinc regiments d'infanteria de línia «de 4 a 5000 homes dels batallons de Barbastro, Africa, Córdoba, León i Zamora, un gran nombre de milicians, i 250 cavalls. També tenia a les seves ordres un batalló de refugiats francesos i italians, acabat d'organitzat en els últims mesos»[8]. Amb aquestes forces que triplicaven les tropes franceses que defensaven Mataró, tenia l'esperança de rendir la ciutat amb un cop de mà per sorpresa.

Per aconseguir-ho, Milans del Bosch va projectar un atac nocturn: «Amb aquesta finalitat, la divisió constitucional va formar dues columnes. Una, amb la cavalleria, estava sota el comandament de Llobera, i va anar per la carretera que voreja el mar per atacar Mataró pel costat de Barcelona. L'altre, dirigida per Milans, tenia que seguir la carena i arribar a les altures dels turons que dominen la ciutat per la part de Granollers, i entrar a Mataró al mateix temps que ho feia Llobera, però per una direcció contrària».[9]

Jean-Baptiste Honoré Raymond Capefigue fa un resum del que va passar: «La nit del 23 al 24, Milans i Llobera es varen dirigir amb quatre mil homes a Mataró, que era ocupada per mil vuit-cents homes de la cinquena divisió. L'atac va començar a les dues de la nit. Una columna enemiga es va dirigir de seguida a la ciutat per les altures que la dominen, i una altra per la carretera de Barcelona. La primera, després d'haver fet

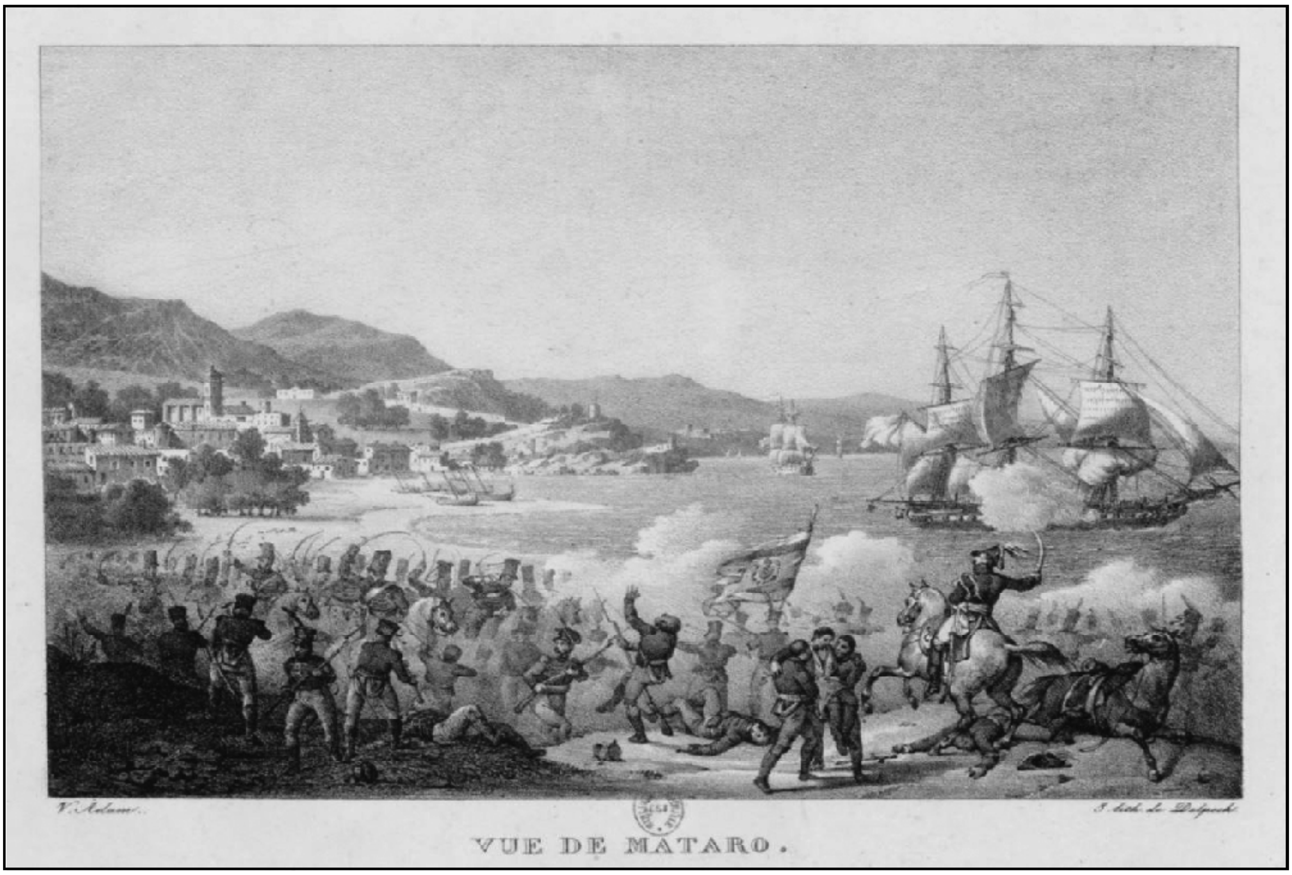

Vista de Mataró.
La divisió del general Curial respon a l'atac intentat pels constitucionals espanyols sobre la vila de Mataró, el 24 de maig de 1823.
Autors: Victor Adam i François-Séraphin Delpech.

replegar la nostra avantguarda, va avançar a les primeres cases del raval, però una companyia del 6è va ser suficient per aturar-la. La segona, la va atacar la brigada del marquès de Vence, derrotant-la totalment. A la dreta, un atac realitzat per un batalló del 7è de línia i per quatre companyies del 26è, va tenir el mateix èxit. L'enemic fugia en totes les direccions, llançant les armes i l'equipament. Al camp de batalla es varen trobar gairebé cinc-cents fusells, moltes bosses, xacons [barrets militars], espases i llances. L'enemic va patir una pèrdua de cent cinquanta homes posats fora de combat, cinc-cents presoners, entre ells quaranta oficials, i també una bandera, que varen caure en mans dels soldats francesos».[10]

Poques notícies tenim d'origen espanyol de la batalla. La premsa absolutista explica que: «Después de un obstinado ataque se rindió la columna del Coronel Fernandez y siguieron su ejemplo las demás tropas. Han quedado en el campo de batalla 500 constitucionales muertos, y el número de transfugas franceses que quedaron prisioneros asciende de a 80 a 200 hombres»[11]. També és del mateix origen aquesta informació: «Milans y Llobera a la cabeza de 4.000 hombres divididos en dos columnas, han atacado el 24 a las dos de la mañana las tropas de la división del general Curial que ocupaban a Mataró. La acción duró hasta las once: el enemigo, que se creía seguro de la victoria, ha sido roto sobre todos los puntos y ha huido en todas direcciones arrojando sus armas y efectos de equipo: 500 fusiles, otras tantos chacos y fornituras, con gran número de sables y lanzas, han quedado sobre el campo de batalla. El enemigo ha perdido 150 hombres muertos y heridos: 4 oficiales, 50 prisioneros y un estandarte han caído en nuestro poder. Nuestra pérdida se reduce a 3 hombres muertos y 15 heridos».[12]

És evident que les fonts liberals amaguen la dimensió de la derrota per no desmoralitzar els barcelonins a punt de ser assetjats. Diuen que algun escamot aconsegueix entrar a Mataró: «habiendo antes sorprendido y degollado a una guardia de los enemigos compuesta de 20 hombres: que por ciertos incidentes repentinos e inesperados la acción no tuvo el écsito que se esperaba; y que se tuvo por nuestra parte alguna pérdida aunque no de consideración, calculándose mucho mayor la del enemigo».[13]

El dia 26 de maig arriben noves forces d'ocupació franceses i també material bèl·lic. Uns mil cinc-cents homes i artilleria que s'estacionen al convent dels Caputxins i converteixen la ciutat en un centre d'operacions contra Barcelona i en hospital francès. Mataró tornava a ser absolutista.

EL BATALLÓ NAPOLEÓ II

A la batalla hi participen del costat dels constitucionals espanyols una colla d'exiliats italians i francesos, fugitius dels seus països. Els italians havien estat protagonistes de revoltes constitucionals a Nàpols i al Piemonte, que en la derrota s'hagueren d'exiliar per evitar la presó o la mort. Quant als francesos, es tracta de militars antics seguidors de Napoleó, que havia estat enderrocat l'any 1814 i substituït per Lluís XVIII de la Casa de Borbó.

A mitjan 1822, a Barcelona i sota les ordres del general Francisco Espoz y Mina, s'havien format tres companyies d'italians: una, la dirigeix el comandant Pacchiarotti, l'altra, el major Brescia i la tercera, de caçadors, el comte Ceppi. Una altra companyia d'italians, formada per seixanta infants i vint cavalls, era a Girona sota la direcció del coronel Giovanni Paolo Olini i integrada en les forces de Llobera. Els italians marxaven amb la bandera tricolor i cantant el *inno dell'esule* que havia compost un mestre italià resident a Barcelona, Luigi Monteggia, també autor d'una *Cantata patriótica* impresa a Girona el mateix any. I quan el mes de juny Milans del Bosch s'establí a Mataró per dirigir les forces militars del districte, organitzà una companyia amb 150 exiliats piemontesos. Una gent enèrgica que lluitaran diverses vegades contra les bandes de la fe absolutistes i al costat de la milícia local en l'atac a Olost.

Quan les tropes franceses entren a Espanya, es forma el batalló constitucionalista espanyol *Napoleó II* amb italians i francesos. En l'acció de Mataró, el seu comandant és Giuseppe Pacchiarotti (1789-1823), un revolucionari piemontès que havia fundat la primera lògia de carbonaris a Barcelona i mor a Perpinyà a causa d'una ferida de guerra. El coronel del batalló és Giovanni Paolo Olini (1773-1835) que havia estat a la Guerra de la Independència Espanyola en la divisió italiana del general Domenico Pino. Participa en la revolta italiana contra els austríacs i l'any 1820 és un dels que dirigeix la revolta constitucional a Lombardia, i en ser derrotades les forces revolucionàries, es trasllada a Barcelona.

Giuseppe Pacchiarotti. Sota les ordres del general Francisco Espoz y Mina, dirigia una de les companyies d'italians.

Sobre la sort dels presos en la batalla, el tinent coronel Hubert-François Biot, de les forces franceses que ocupen Mataró, explica que: «Entre els presoners que vàrem fer el dia 24 de maig hi havia dos oficials del batalló *Napoleó II* (...) que s'havia format a la frontera espanyola amb tots aquells que, amb raó o sense, es queixaven dels Borbons. Entre ells hi havia gent d'elit, però també molts aventurers, i lluitaven a favor dels constitucionals d'Espanya amb la bandera tricolor (...). En quant als oficials (...) varen ser jutjats i condemnats a mort, però un decret reial els va commutar la pena. Quan vàrem tornar a França, el coronel del regiment els va trobar presos a la fortalesa de Figueres (...). Se'ls va deixar en llibertat, amb la condició de deixar el territori francès. Varen retornar durant les *jornades* de juny de 1830, i es devien presentar com a víctimes perseguides per la branca principal dels Borbons».[14]

LA BATALLA, AL DETALL

Centrem-nos, doncs, en la batalla. En coneixem molts detalls gràcies a les cròniques dels protagonistes francesos i italians. Són de gran interès i aporten molta informació, tot i que destaquen les d'Hubert-François Biot i Adolphe de Bourgoing, que hi varen participar. Vet aquí, doncs, els textos d'un conjunt de personatges que es varen trobar a Mataró aquell dia de maig de l'any 1823.

LA CRÒNICA DEL TINENT CORONEL HUBERT-FRANÇOIS BIOT

Hubert-François Biot (1778-1842). Tinent coronel d'ample historial militar a l'exèrcit francès, participa en la batalla i escriu una crònica de gran interès. Fins fa cent anys inèdita, es publica per primer cop a *Souvenirs anecdotiques et militaires* [*du Colonel Biot*], 1812-1832 (París, 1916). Biot relata circumstàncies i detalls de la confrontació i de la posterior retirada de Mataró del gruix de l'exèrcit francès. Queixós amb algunes decisions dels seus propis comanaments, fa sortir a la crònica diversos pobles i punts geogràfics propers a Mataró. Interessant també l'esment a la participació voluntària de Domingo de Caralt per ajudar les tropes franceses, el qual es presenta com a coronel comandant de la ciutat en nom del partit realista.

«El 20 de maig, la brigada lleugera i la del general Vasserot varen prendre posició a Mataró, tot passant per Parpers, un punt de gran interès entre Granollers i Mataró, que no sabem per quin motiu no s'hi va deixar una guàrdia. Un batalló del 6è lleuger, la brigada Peccaduc, l'artilleria i les reserves de la divisió, varen dedicar-se a resseguir la costa, i no es va unir a nosaltres fins al dia 22. (...)

A la nostra arribada a Mataró, hom es va limitar a col·locar quatre homes i un sergent a la carretera de Barcelona, a l'altura de la riera dita d'Argentona. A l'interior de la ciutat, s'hi va establir durant dos dies la guàrdia del general, i la resta de les tropes, la infanteria i la cavalleria, es varen anar col·locant en les cases del raval i en les de la ciutat. Només un esquadró del 18è de caçadors es va situar en un convent, un edifici antic gairebé abandonat [el dels Caputxins].

El dia 21, sembla que varem percebre que ens faltaven tropes de reserva i que les que hi havia a Mataró estaven massa amuntegades. O tal vegada va ser per alleujar els habitants, que varen fer marxar el general Vasserot a prendre la posició de Parpers amb el 26è de línia mentre el 23è de cavalleria va anar al galop a situar-se a Granollers. El mateix dia es van enviar de reconeixement cinquanta genets a les ordres d'un capità, un tinent i dos sotstinents, que varen seguir la carretera de Barcelona passant per Vilassar i Premià de Mar. Tenien l'ordre d'anar fins a la gorja del Masnou, distant de Mataró unes tres llegües, deixant abans de Premià una reserva de vint-i-cinc cavalls i el tinent.

El capità, un oficial jove que encara no havia participat en cap guerra, arribat al Masnou es va deixar enredar pels habitants que li varen dir que havia de sortir de la carretera per anar a la muntanya, a la recerca d'algun mercenari, que li seria 'fàcil de capturar'. Tot i aquest error, el capità va aconseguir retornar amb el seu destacament sense cap baixa.

Els exploradors, aquest reconeixement i la gent del país, ens varen facilitar la posició de l'enemic. La dreta, la tenien establerta a Badalona, tocant el mar, la línia passava per la cartoixa, i l'esquerra arribava al convent de Montcada. Tenien una forta avantguarda de cavalleria a la carretera de Montgat, i, per tant, cobrien els atacs que es poguessin intentar a Barcelona des de Mataró o de Granollers.

Estàvem separats de l'enemic unes quatre llegües, i aquesta proximitat hauria d'haver fet pensar al general de bastir baluards avançats o, com a mínim, protegir-se de qualsevol sorpresa per mitjà de sentinelles o patrulles volants. Es va acontentar a situar vint cavalls darrere la riera d'Argentona, amb sentinelles al davant i un petit baluard a l'esquerra. Aquesta riera, ara seca, formava un barranc. Es va establir una companyia d'infanteria del 6è a cinc minuts de Mataró, a la dreta del Camí Ral. (...)

La nit del 23 al 24, Llobera i Milans, amb una força d'uns deu mil homes, deixant la seva posició varen seguir el Camí Ral fins al Masnou i varen continuar a l'esquerra costejant les muntanyes per Premià i Vilassar de Dalt. Després, a la una del matí, varen passar pel llit de la riera per on travessa la carretera de Mataró a Parpers. Llobera i les seves tropes es varen dirigir cap a la dreta, mentre que Milans es va aturar. Llobera va seguir les corbes del riu, va passar desapercebut pels sentinelles dels baluards petits i va caure sobre ells de forma inesperada. Varen haver de fugir en direcció al baluard gran i a Mataró.

Per sort, el 6è d'infanteria, situat a la dreta de la carretera, va disparar sobre l'avançada de la columna. L'enemic havia situat de manera maldestre tota la companyia, en una formació atapeïda al llarg del Camí Ral. Les amples rases als marges de la carretera no oferien cap ajuda al desplegament, i quan el cap de la columna, composta de cavalleria, va girar enrere, es va precipitar sobre la infanteria, desfent-la i produint als diferents cossos un desordre que va degenerar en una derrota total. L'atzar i la direcció equivocada donada a les columnes enemigues ens varen salvar d'aquest mal pas, perquè si aquest cop de mà hagués estat tan ben dirigit com concebut, hauríem d'haver abandonat tota la divisió d'artilleria i el seu equip per dirigir-nos a Girona per la carretera d'Arenys de Mar. (...)

Havíem deixat la columna de Milans aturada al llit del riu. Aquesta tropa, en comptes de continuar el seu atac i combinar-lo amb el de la columna de la dreta, no va actuar fins a la retirada forçada de Llobera. Quan aquest va ser rebutjat, Milans, girant a l'esquerra, va anar a rodejar la ciutat i atacà de front les nostres posicions, aïllant-nos del 26è i el 23è situats a Parpers i a Granollers. Però el 7è d'infanteria, a l'abric dels murs del convent, va repel·lir l'enemic que, veient-se a punt de ser desbordat per la seva dreta i amb el perill de ser dividit per l'esquerra, va decidir retirar-se. No hi ha dubte que amb una mica més d'audàcia els nostres generals haurien destruït aquesta columna. (...)

Al primer tir, la nostra cavalleria va muntar a cavall, però el 6è lleuger va tenir moltes dificultats per sortir dels seus allotjaments, perquè els habitants varen entorpir l'obertura de les portes, però finalment les tropes varen poder formar i avançar. Els fusells, les bosses de munició, els xacons, els tambors, les caixes de cartutxos i, fins i tot les mules abandonades que cobrien el camí que havíem de seguir, indicaven que la retirada de l'enemic s'havia fet a corre-cuita i en desordre.

Vàrem esperar el final de la nit situats a la riba dreta de la riera d'Argentona. A l'alba, els exploradors ens varen explicar que els enemics, després de seguir desconcertats el camí a Vilassar de Mar, s'havien decantat cap a les muntanyes. I va ser en aquest moment quan la columna enemiga de l'esquerra va començar el seu atac al convent de Caputxins.

Si a l'alba, la nostra ala esquerra, havent vist la derrota de l'ala dreta de l'enemic, s'hagués dirigit de seguida sobre la columna de Milans que atacava el convent, i des de la posició de Parpers el general Vasserot hagués fet baixar de la muntanya una partida considerable per unir-se al 6è lleuger, que seguia la llera de la riera d'Argentona, la retirada de Milans hauria estat tallada i s'hauria vist obligat a rendir-se. Però els nostres generals, sorpresos i esporuguits per aquest atac sobtat, que no s'esperaven, varen deixar escapar l'oportunitat que els oferia la fortuna. La nostra columna es va decidir a executar el moviment que ja he explicat, però era massa tard. L'enemic ja havia travessat la riera d'Argentona i estava en plena retirada, i només vàrem poder intercanviar uns pocs trets. (...)

El general de Vence, que des de l'alba estava a cavall al Camí Ral, a l'entorn de la riera, amb un batalló del 6è lleuger i dos esquadrons del 18è de caçadors (el segon batalló del 6è lleuger i un esquadró del 18è de caçadors havien estat destinats a envoltar per la dreta el convent), s'havia obstinat a creure, malgrat totes les probabilitats, que la columna més potent de l'enemic era la del Camí Ral. I es va equivocar seguint-la i no enviant-hi només un escamot.

Desil·lusionat, finalment va aturar la columna, pel que veia i pels informes dels habitants que li varen dir que mai no havien vist ningú al camí des del matí. I va enviar una patrulla encarregada d'enllaçar amb les nostres tropes que havien fet retirar-se la columna esquerra de l'enemic. La nostra dreta consistia en el segon batalló 6è de línia i un esquadró del 18è de caçadors, que, a causa del seu moviment cap a la dreta, remuntant el llit de la riera d'Argentona, es varen situar a la capçalera de la columna del general Curial, que amb el 7è de línia baixava de la posició del convent de Caputxins en persecució de l'enemic. Quan va estar segur de la retirada dels espanyols, i només llavors (retard que va ser una equivocació), va fer baixar de Parpers un batalló de línia del 26è, que va situar a la reserva al camí de Mataró a Barcelona, a l'altura de Vilassar de Mar. La columna de Vence girant cap a la dreta va anar a trobar Curial a Vilassar de Dalt. Aleshores, en veure als turons l'enemic endinsar-se sense ordre ni concert als engorjats, i en no haver-hi possibilitat d'aconseguir-los, ens vàrem establir de manera militar.

En aquesta escaramussa teníem davant de l'enemic les següents forces: el 18è regiment de caçadors amb uns tres-cents cavalls, dos batallons del 6è lleuger amb els mateixos efectius, i el batalló 26è de línia, que no va ser útil. En total dos mil set-cents homes, mentre que les dues columnes enemigues tenien un conjunt de deu mil combatents.

En aquesta jornada, durant la primera càrrega de l'enemic als baluards petits, vàrem tenir les següents baixes: un home mort, dos presoners, tres caçadors i tres cavalls ferits. Els espanyols varen deixar en la batalla cent cinquanta morts, més de cinc-cents fusells, deu mules carregades amb cartutxos i alguns tambors. Els vàrem prendre una bandera, quatre oficials, un d'ells d'estat major, i prop de dos centenars d'homes.

Si haguéssim buscat per Vilassar de Dalt, hauríem trobat cinc-cents homes amagats a les cases, però no hi vàrem entrar, i es varen replegar tranquil·lament en marxar nosaltres. Cap general no va pensar a registrar les cases, que és un principi de l'art de la guerra, perquè estaven satisfets d'haver-ne sortit prou bé, i es van afanyar a arribar a la fortificació.

La mateixa tarda, les tropes varen tornar a les seves posicions anteriors, i ens va reforçar el 32è de línia. De nit, un batalló i un esquadró varen fer bivac fora de la ciutat, i l'endemà només un d'ells es va poder instal·lar més militarment. Vàrem establir la nostra línia col·locant tropes en llocs intermedis per donar suport a l'avançada. Es varen situar dos canons en bateria dirigits a la plana, per defensar les entrades de Mataró. Si aquestes precaucions intel·ligents s'haguessin pres abans, els espanyols no ens haurien pogut sorprendre com ho varen fer el dia 24 de maig. (...) Mataró estava envoltada de palissades en els seus llocs més accessibles, i es va fortificar la posició coneguda com de Carmelites [és de Caputxins], que dominava la ciutat. (...)

Ens vàrem quedar fins al juny a les nostres posicions de Mataró, Parpers i Granollers, sense ser molestats per l'enemic, i ens va reforçar una esquadra de caçadors de cada un dels regiments 5è, 6è, 18è, 22è i 23è. Estàvem atapeïts de suposats oficials espanyols realistes, que, com que es morien de gana, buscaven feina a la zona. I un tal Domingo de Caralt, que deia que havia estat governador de Mataró, va ser reconegut com a coronel comandant de la ciutat en nom del partit realista. Va organitzar una companyia de *vigilants* que tenien unes tasques difícils de descriure: en temps de pau feien d'agents judicials, gendarmes i sergents de la ciutat, i en temps de guerra es dedicaven a espiar els enemics, a rondes de vigilància, etc. Quan calia portaven armes, depenent de la dedicació del moment. Quant al seu uniforme, el formava una barretina, una jaqueta, pantalons, espardenyes i una manta a l'espatlla a la castellana. Quan estan armats porten un fusell llarg, una espasa i una bossa col·locada en la part del davant.

Per les notícies dels *vigilants*, don Domingo va informar al general de Vence (que pel seu rang i antiguitat manava les nostres forces de Mataró) que l'enemic havia reunit de dotze a quinze mil homes amb la intenció de revenja de la batalla del 24 de maig. (...) Aleshores va semblar que el general de Vence havia perdut completament el cap. El 4 de juny, a mitjanit, va ordenar al tinent coronel del 18è de caçadors agafar un esquadró d'aquest regiment, un batalló de tres-cents homes del 19è de línia, una companyia de miners, un obús amb una secció d'artilleria, uns quaranta caixons i també l'administració i situar-se darrere de Mataró, al lloc anomenat *Parc d'Artilleria.* Per tal de poder retirar-se per la ruta marítima i prendre posició a Arenys de Mar, deixant alguns exploradors al Camí Ral a l'altura de Mata.

El general de Vence va reunir els esquadrons primer, segon i tercer del 18è de caçadors, dos batallons del 6è lleuger, el 32è de línia, dos batallons del 19è de línia i sis peces d'artilleria. Després se'n va anar, jo no en dic a 'prendre una posició', sinó a amagar-se al llit de la riera d'Argentona, al lloc on les columnes de Llobera i Milans s'havien

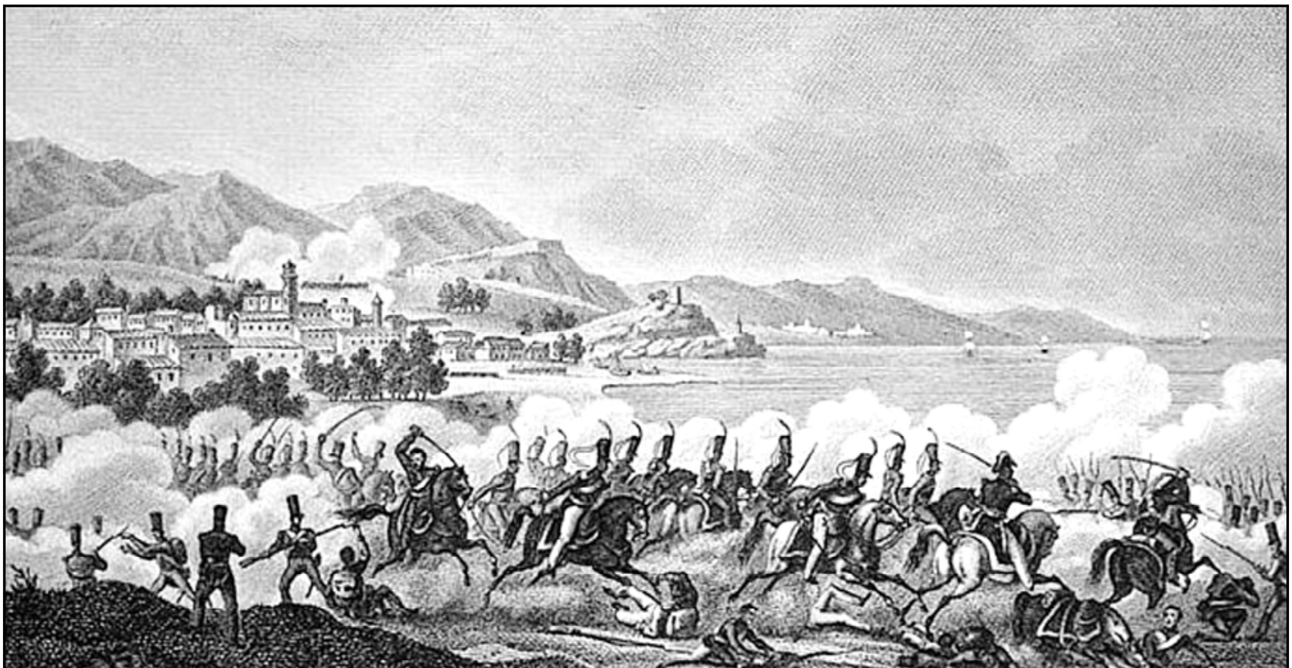

Atac i defensa de Mataró.
La brigada del general de Vence atura i fa fugir les divisions espanyoles de Llobera i de Milans, el 24 de maig de 1823
Extret de *Histoire de la campagne d'Espagne en 1823* (Paris, 1824), d'Abel Hugo.

separat el 24 de maig. És a dir, on el camí de Mataró a Parpers talla aquesta riera. Es va trobar en un veritable embut, amb la infanteria, la cavalleria i l'artilleria barrejats un sobre l'altre. I, com a colofó d'aquestes mesures sàvies, el general de Vence va fer evacuar Mataró, cosa que varen aprofitar els habitants per saquejar els magatzems tan aviat com se'n varen anar. (...) Per fortuna, l'enemic no es va presentar, perquè amb aquesta mena de disposicions és probable que el general de Vence i la seva tropa haurien estat vençuts. Pel que fa a Domingo de Caralt, va marxar a Girona amb alguns dels seus *vigilants* i va informar d'aquest pànic al mariscal.

L'enemic, avisat per la població que havíem evacuat Mataró, va intentar d'establir-s'hi de nit. Però per sort el general de Vence havia recuperat els sentits, i nosaltres les nostres posicions des del dia anterior. La jornada va acabar amb alguns trets de rifle intercanviats amb els nostres llocs d'avançada. I la mateixa nit l'enemic es va retirar, situant els seus llocs d'avançada al Masnou, un indret on el mar gairebé banya la carretera, que està vorejada per dues grans roques que formen una arcada, i aquesta gorja és molt difícil de creuar».

LA CRÒNICA DEL COMANDANT ADOLPHE DE BOURGOING[16]

Adolphe de Bourgoing (1797-1879). Com a comandant, participa en l'ocupació de Mataró i explica molts detalls que només coneixem per ell. Per la seva intervenció en aquesta batalla i en la de Barcelona, rebria la Legió d'Honor. Es publica la seva crònica l'any 1834. Així que ho fa quan a França la monarquia borbònica ha caigut, d'aquí algunes referències del text, com la dels himnes prohibits.

Són de gran interès els fragments que fan referència a la gent de Mataró. En especial aquell en què una noia, promesa amb un jove soldat ferit, es llença sobre el seu estimat, pàl·lid i ple de sang, i el segueix a l'hospital demanant poder-li procurar la cura abans no esdevingui presoner de guerra. En un altre passatge s'explica amb tocs poètics com es demolia el cementiri proper als Caputxins per engrandir la fortificació, com un home d'edat i una dona jove, tristos i silenciosos, estaven amatents fins que sortí d'un nínxol el taüt d'un nen, i com el van enterrar de nou vora el rierol d'una petita vall propera.

«Al cap de vuit dies vàrem ocupar Mataró. La vigilància es feia amb una certa negligència quan, a les dues de la nit del dia 24 de maig, mentre tothom dormia, ressonen als afores de la ciutat uns cops de fusell. Tothom es va despertar sobresaltat, i cadascú va prendre les armes per arribar al lloc de trobada indicat en cas d'alarma, en una de les places de la vila. Però les portes dels allotjaments eren tancades i tapiades, i els soldats cridats pel toc de generala, que ressonava en tots els barris, varen haver de saltar per les finestres, mentre els soldats de cavalleria arribaven en desordre. Una companyia d'infanteria lleugera, situada a la carretera de Barcelona, es va emboscar en una casa tot començant un foc sostingut. Les ajudes de camp varen pujar a cavall, dirigint-se cap al lloc on es sentien els trets de fusell. El general va reunir de manera precipitada algunes companyies i es va dirigir al Camí Ral. Va ser un atac ordenat pel general Mina, i executat pels seus lloctinents Milans i Llobera.

Un oficial d'estat major s'avança al galop, travessa l'espai d'un quart de milla i atura la cavalcada en un embolic de cavalleria que pren per caçadors francesos. Fa anar el cavall al pas, travessa la carretera i tenia la intenció d'aturar-se amb un grup al voltant d'un oficial d'alt rang. Estava a punt de parlar i demanar notícies de l'atac quan, enmig de la foscor de la nit, va creure descobrir uns barrets de forma baixa i aixafats, a diferència dels que porten els caçadors francesos, més alts. Amb sospites s'acosta a l'oficial superior i inclinant-se li diu, en un xiuxiueig a cau d'orella: -Qui hi ha aquí? Sorprès per aquestes paraules en francès, l'espanyol s'aparta i deixa anar l'insult habitual: -*Carajo*! i dóna un cop de sabre al que s'havia enredat al mig de l'enemic. Però el francès estava previngut i va ferir l'espanyol que va caure del cavall, i la seva arma va tocar lleugerament la mà de l'oficial, que es gira i recula per anunciar la posició dels espanyols. Perseguit per diversos llancers, ràpidament troba la columna que sortia de Mataró encapçalada pel tinent general, que dóna l'ordre a una companyia d'infanteria lleugera d'acostar-se en silenci cap a l'enemic. Ho varen fer seguint la carretera en paral·lel, tot lliscant darrere d'una tanca d'àloe que vorejava el mar. Amagats i emboscats darrere d'aquesta paret, arriben a tenir l'enemic a tir de fusell. Ajupits veien esbossada en l'horitzó una esquadra que havia pres la posició en un camp a la dreta de la carretera. Un foc viu i ben dirigit contra aquests rengles va provocar un gran desordre que els duu a replegar-se tot fugint de les seves columnes d'infanteria. Perseguits per un esquadró de combat, es dirigeixen a la muntanya deixant els fusells i les bosses, que es varen trobar en gran quantitat a la carretera.

Començava a clarejar el dia. El tinent general, considerant que es tractava d'un atac combinat, va desplaçar ràpidament un batalló al nord-est de la ciutat, per ocupar el convent de Caputxins. Les seves previsions eren correctes. Una llarga columna baixava de les muntanyes i se situava en una posició sobre la d'un batalló del 7è de línia i quatre companyies del 26è. Era el general Milans, que encapçalava la seva columna amb un batalló d'emigrants vestits amb l'uniforme de la Guàrdia Imperial, que varen cridar «Visca Napoleó II». Abans de donar-los el temps de formar, el valent comandant Darnaud, experimentat oficial de guerra, els va superar a gran velocitat, els va prendre la posició i els va perseguir per les muntanyes, des d'on continuaven fent un foc ben viu. Amb aquesta acció el senyor Darnaud es va guanyar el grau de tinent coronel.

L'atac va començar a les tres del matí. Fins a les cinc de la tarda es persegueixen les tropes constitucionals, que busquen refugi a les muntanyes, i tornen a Barcelona. A l'esquerra, dos vaixells de guerra seguien les forces de terra. Es varen apropar i deixaren anar diverses descàrregues sobre la columna comanada per Milans, que seguia la costa.

Sis-cents fusells i tres-cents homes varen caure a les nostres mans. I vàrem tornar a Mataró com a soldats orgullosos de la nostra primera victòria, amb la música tocant melodies estimades pels francesos, i fanfàrries alegres que després serien prohibides i condemnades.

Els habitants, sobre les teulades de les cases, seguien amb ansietat els moviments dels combatents. El batalló de milicians voluntaris que havia començat l'atac, era format pels seus amics, compatriotes, germans. Per tant, quan els cotxes amb els ferits van tornar amb nosaltres a la ciutat, es varen produir escenes lamentables quan els habitants van reconèixer alguns d'ells. Es va viure amb intens dolor com una noia, promesa a un d'aquests joves soldats, es llençava sobre el seu estimat, pàl·lid i ple de sang, i el seguia a l'hospital demanant com a favor de no deixar-lo, i procurar-li la cura. Per ordre del general, el català va ser curat a casa de la seva estimada, quan va donar la seva paraula de incorporar-se com a presoner de guerra en ser recuperat. És probable que allargués una mica la convalescència, però va mantenir el seu compromís com a espanyol lleial.

Mentrestant es va produir una situació, que pot semblar ridícula, però que va angoixar l'ànim del mariscal Moncey, que ocupava Girona, i també el de les tropes que tenia amb ell. Un jove ajudant del pagador de la divisió, als primers trets va fugir espantat de la ciutat de Mataró cap a Girona. Disfressat de català, va arribar fins al mariscal dient-li que la divisió Curial havia estat llençada al mar, i que només quedava ell, que a causa de mil estratagemes havia pogut evitar el destí dels seus infortunats companys. Un ajudant del mariscal havia anat a Mataró, es va quedar a la batalla i no va poder tornar fins vint-i-quatre hores després. Aquest retard inusual va fer augmentar les preocupacions del mariscal, i va donar versemblança a la informació del tresorer. Amb neguit i ànsia, el mariscal va encapçalar alguns regiments i es dirigí a corre-cuita a Mataró. La distància que separa aquests dos punts és de divuit llegües, i, a mesura que s'hi acostava, els tristos pressentiments del mariscal anaven confirmant-se, perquè no trobava ni fugitius ni cap persona que pogués donar-li notícies de nosaltres. Era obvi, doncs, que cap home no havia escapat a la matança. La sorpresa va ser gran per als qui venien al nostre rescat quan varen trobar la divisió tranquil·la del tot, i que en lloc dels detalls d'una derrota, eren els d'una victòria el que vàrem haver d'explicar.

Aquest atac inesperat ens va fer més prudents. Ens vàrem adonar de la situació de guerra a partir d'aquest moment, i es varen prendre més precaucions que abans, perquè Mataró és punt de comunicació important a la vora del mar per unir Girona i les guarnicions del Nord. Es varen fer algunes obres al convent caputxí, que va ser emmerletat i es va envoltar el cementiri amb unes tanques. Els sapadors, aquests homes d'elit tan notables pel seu abillament, disciplina i instrucció, es varen encarregar d'aquesta feina.

És costum dels espanyols no posar els morts en forats excavats a terra. Al voltant de les parets dels camps dedicats a cementiri, hi ha uns panteons exteriors plens de recintes en els quals es col·loquen els taüts que es segellen amb maçoneria. Els sapadors van haver de demolir el cementiri, i cada cop de pic deixava al descobert taüts ricament adornats, un luxe propi dels espanyols, cobrir de vellut negre i rics teixits el darrer vestit dels morts. Es va haver d'obrir una rasa ampla i profunda per posar aquestes restes. Hi havia un capellà per beneir-les, perquè el capellà, que rep el cristià a l'entrada de la vida, té la missió d'acompanyar l'home a les portes de la mort i ser present si es desplacen les cendres, en cas de moure-les del seu darrer refugi.

Cap habitant de la ciutat no estava present en aquesta tenebrosa cerimònia. Vet-aquí com és de fràgil la memòria del cor de l'home, i com els

morts s'obliden tan aviat! Només hi havia un home d'edat i una dona jove, tristos i silenciosos, asseguts en el tronc d'un arbre que formava una palissada. Quan els sapadors s'acostaven a un lloc ben conegut pels dos espanyols, l'ancià els va pregar de demolir lentament el nínxol que els va indicar. Cada cop de destral feia bategar els sentiments d'aquest cor que el gel de l'edat encara no havia apagat. Finalment, va trobar l'objecte de la seva recerca! Era el taüt d'un nen. El vell el va posar sota del seu abric, va agafar la mà a la jove, i va sortir portant la seva preciosa càrrega.

Hi ha, a la part baixa de Mataró, una petita vall fresca i deliciosa. Una font d'aigua viva i pura rega un bosquet de tarongers i llimoners sempre en flor, preservats de les brises marines que a vegades bufen amb violència a través d'un turó sembrat de garrofers. Al fons de la vall s'aixeca una casa blanca al centre d'un recinte envoltat per tanques de magraners, i les seves flors de color porpra empal·lideixen el lila tendre de les flors de l'aloc amb les quals s'entrellacen.

La nit del dia en què havíem començat a fortificar el convent de Caputxins, vàrem veure a la vora del rierol de la petita vall, al peu de dues palmeres que s'aixequen a l'aire, dretes i immòbils, una làpida amb la terra acabada de remoure. Vàrem veure com s'hi acostava el vell, la noia jove i el capellà del cementiri. Havien encomanat a la terra, allà, prop d'ells, davant dels seus ulls, el taüt del seu pobre fill. Amb les oracions, el sacerdot consagrava i beneïa, amb una branqueta de boix, aquest refugi que havia triat l'avi! La guerra ja no pot pertorbar les cendres d'aquest nen! Aquests espanyols piadosos ja podran sempre vetllar-lo i resar en pau a la seva tomba!».

LA CRÒNICA DEL CORONEL LOUIS DE MARCILLAC

Pierre-Louis-Auguste de Crusy Marcillac, marquès de Marcillac (1769-1824). Coronel d'estat major de les forces d'ocupació de Catalunya, no participa a la batalla però fa una estada a Mataró mesos després. Explica, com a marquès de Marcillac, els fets al llibre *Histoire de la guerre d'Espagne en 1823, campagne de Catalogne* (París, 1824). És interessant el comentari final sobre el comportament dels habitants de Mataró.

«El dia 24, a les dues del matí, Milans i Llobera al capdavant de les seves divisions formades per uns quatre o cinc mil homes, incloent dos-cents de cavalleria, es varen presentar davant de Mataró, afavorits per la lluna. Cap a la tarda havien deixat el seu campament a Sant Andreu de Palomar i havien caminat tota la nit per la ruta marítima. En arribar a l'altura de la riera d'Argentona, la tropa es va dividir en dues columnes, una va girar a l'esquerra i va anar a trobar la carretera de Granollers a Mataró amb l'objectiu de cobrir la nostra dreta; l'altra va continuar la seva marxa i, després de fer replegar la nostra avantguarda, va arribar a les primeres cases del raval.

Un grup d'infanteria del 6è de lleugers, sota el comandament del capità Faulchier i dirigit pel coronel de Tholosé, cap d'estat major i un oficial molt distingit, va aturar aquesta columna, i va donar temps a les tropes que es trobaven a la ciutat a prendre les armes. Tot va passar amb calma, ordre i promptitud. En menys de deu minuts tothom estava preparat, i el general de Vence amb el 6è de lleugers i el 18è de caçadors, amb el suport del batalló 1r del 7è de línia, va prendre l'ofensiva.

Es va dirigir a la càrrega per la carretera de Barcelona. Les tropes varen atacar de manera decidida l'enemic amb crits de *Visca el Rei*! Després d'un foc intens, la infanteria del 6è de lleugers, que era al davant de la columna, carrega la baioneta i colpeja i destrueix tot el que estava davant d'ells. El terror va ser tan gran entre els espanyols, que varen llançar gran part de les seves armes i equips, i només la nit els va salvar de les càrregues de la cavalleria. En ser de dia, els fugitius havien trobat refugi de la cavalleria a les muntanyes. El general de Vance els va fer perseguir en totes direccions sense donar-los temps per reagrupar-se ni organitzar-se ni identificar-se.

Mentre passava això a la banda esquerra, el general Curial es dirigia amb el batalló 2n del 7è de línia i el suport de quatre companyies del 26è, contra la columna que lluitava a mà dreta, i que tenia la intenció de tallar la carretera de la mar. Aquest batalló, comandat pel coronel Arnault, es va trobar l'enemic a curta distància de la ciutat i el va obligar a defensar-se. En aixecar-se el dia, els constitucionals, entre els quals hi havia el batalló de desertors francesos, tot i el foc viu, varen ser atacats i combatuts a les altures dels turons que ocupaven i perseguits de posició en posició fins a la vora de Barcelona.

Es varen trobar al camp de batalla més de vuit-centes armes de foc, les bosses de munició, els xacons i moltes espases i llances. Trofeus d'aquest dia varen ser els presos, entre ells dos oficials i diversos soldats desertors del batalló francès. (...)

A la nit, les tropes varen tornar a les posicions de Mataró, on havia arribat el 19è de línia i l'artilleria. Aquest reforç va donar al general Curial la possibilitat d'augmentar les tropes dedicades a guardar l'important lloc de Parpers. Hi varen enviar dos batallons fent un conjunt de tres batallons posats sota el comandament del coronel Cadoudal del 26è de línia.

Sembla ser que, en aquest atac nocturn, els habitants de Mataró es varen comportar malament. Es diu que alguns varen impedir a diversos soldats allotjats a les seves cases arribar a les posicions quan varen cridar a generala, perquè varen tancar les portes perquè no poguessin sortir».

LA CRÒNICA DE L'OFICIAL ABEL HUGO

Joseph Abel, comte Hugo (1798-1855). Germà de Víctor Hugo, és oficial d'estat major i encara que no participa en la batalla escriu una crònica de gran interès amb informació oral i documental, al seu llibre *Histoire de la campagne d'Espagne en 1823* (París, 1824).

«El dia 23 de maig les columnes varen sortir de Sant Andreu [de Palomar] a les cinc de la tarda. La de Llobera, que va seguir el Camí Ral, va arribar la primera a les dues del matí a la vista de la ciutat [Mataró]. L'avantguarda, agafada de sorpresa, no va poder defensar l'edifici que ocupava. Es va retirar al raval on hi havia la infanteria lleugera del primer batalló del 6è, que, en sentir els primers trets, havien pres les armes i s'alineaven en posició de batalla. El tiroteig va començar de manera ben viva. La tenaç resistència d'aquest grapat d'homes valents va donar temps al general marquès de Vence a fer muntar a cavall el 18è de caçadors, reunir el 6è d'infanteria lleugera i arribar al lloc del combat.

Immediatament, el cos principal de soldats, amb el suport de la companyia d'infanteria lleugera i alguns genets, amb la baioneta calada i al crit de *Visca el Rei!*, es varen llençar a conquerir el petit terreny que havien cedit, i a caçar l'enemic en l'edifici perdut. Després de tres quarts d'hora de combat, temps durant el qual el marquès de Vence va canviar diverses vegades el capdavant de la cavalleria, els constitucionals, enfonsats pel 6è d'infanteria lleugera i destruïts pels caçadors, varen fugir cap a Premià, on Llobera es va ocupar de reorganitzar els seus batallons.

El marquès de Vence els va perseguir fins al rierol que està davant Vilassar. Sense fer cas dels moviments de l'enemic, va formar la infanteria i la cavalleria entre el mar i la carretera. Amb la llum del dia es va disposar a aprofitar aquest avantatge per perseguir amb energia Llobera. Tot d'una, es va sentir foc de fusells cap a la dreta de Mataró. Era la columna de Milans que es retirava per la ruta de Granollers i que tenia al davant el batalló 7è de línia i les quatre companyies del 26è. La resistència de les nostres tropes en aquest punt no va ser menys tossuda que la que havia estat la dels soldats del 6è d'infanteria lleugera. El general de Vence va decidir tallar la retirada d'aquesta columna imprudent i, deixant un batalló i un esquadró a la ruta de la costa per cobrir Mataró d'aquesta banda, es va moure ràpidament amb dos esquadrons i un batalló pel darrera del turó des d'on Milans atacava la ciutat.

Els espanyols, atacats de costat per una part del 6è d'infanteria i el 18è de caçadors, i de front pel batalló del 7è de línia, aviat varen buscar la salvació a les muntanyes i entre les roques, on la cavalleria no podia arribar. El general va destinar dos batallons del 6è i el 7è de línia a perseguir-los, i amb l'altre batalló del 6è i els esquadrons del 18è de caçadors, va perseguir els que havien fugit cap a Barcelona. La carretera de la costa estava coberta de morts i ferits. Els fugitius havien llançat les bosses, les armes i fins i tot els seus xacons.

Després de travessar Vilassar de Mar i en arribar a Premià es varen escoltar trets en direcció a Vilassar de Dalt. Els exploradors enviats varen informar que era la rereguarda de Llobera que, reunida als turons amb les restes de la columna de Milans, se les tenia amb el batalló 6è d'infanteria. El general vescomte Picot de Peccadeuc va informar al marquès de Vence que havia arribat a Vilassar de Mar amb dos batallons. El general de Vence va deixar cent cavalls a la carretera de la costa i va dedicar el general Peccadeuc a mantenir la posició a Vilassar de Mar, i ell va anar a donar suport a la columna que atacava Vilassar de Dalt, però quan va arribar, el poble havia estat ocupat i l'enemic fugia en totes les direccions.

Després de deixar destacaments per vigilar la carretera de Barcelona i els senders de muntanya, el general va tornar a Mataró, on els habitants, de manera espontània, varen fer cantar un *Te Deum* per celebrar la victòria dels aliats del seu Rei.

L'atac es va iniciar a les dues i quart del matí i els últims trets varen ser fets a les onze. La nostra pèrdua es va concretar en uns pocs homes,

entre morts i ferits. La columna de Llobera va tenir més de cent cinquanta homes fora de combat i les pèrdues de Milans no es varen poder avaluar perquè havien combatut entre boscos i roques, i varen poder evacuar als ferits a Barcelona.

Varen caure a les nostres mans cinc-cents presoners, entre els quals hi havia quatre oficials, un ajudant de camp de Milans i dos desertors francesos. Una bandera espanyola, la va prendre un músic del 6è d'infanteria lleugera de qui lamentem no poder esmentar el nom. Dos vaixells de l'armada francesa varen participar en els esdeveniments d'aquesta jornada, que, contestant els senyals del general de Vence, varen enviar una companyia a la carretera de la costa.

El cos de desertors consistia en un batalló d'italians de més de quatre-cents soldats i un batalló francès que, malgrat totes les maniobres emprades per reclutar-los, no tenia més de cent vint homes, entre els quals hi havia trenta individus, oficials (com ells afirmaven) a cavall i armats amb llances. Varen ser ells els primers a començar l'acció de Mataró atacant les nostres avantguardes. La identitat d'idioma els va servir, al primer moment, per enganyar els nostres soldats, però aviat varen pagar un preu alt per aquest truc deslleial.

En aquesta batalla, els nostres joves soldats han rebut el millor exemple que podrien rebre de dedicació i valor per la conducta del general de Vence, del coronel Hurel, comandant del 6è d'infanteria lleugera, del comandant Beaumont de caçadors, i del baró Tholose, cap d'estat major de la divisió Curial. Tothom va fer el seu deure en aquest dia gloriós, però, de tots, el que va fer el millor servei és el capità François Fauchier, del 6è d'infanteria lleugera, que, inspirant als seus soldats el fervor que l'animava, va aturar durant un quart d'hora, amb la seva única companyia, l'atac pel camí a Barcelona, i va passar a l'ofensiva amb tant d'èxit com d'audàcia, quan va veure els primers destacaments de la guarnició capaços de donar-li suport».

LA CRÒNICA DE CARLO BEOLCHI

Carlo Beolchi (1796-1867). Un dels revolucionaris italians, exiliat a Espanya, que lluita a favor dels principis constitucionals. Participa en l'acció de Mataró a les ordres de Giuseppe Pacchiarotti. La memòria de la seva estada a Catalunya, l'escriu a dos llibres: *Reminiscenze* (Londra,1830) i *Reminiscenze dell'esilio* (Torino, 1853), de gran interès per conèixer l'acció dels italians emigrats. La crònica de la batalla de Mataró es troba al seu llibre de 1853. És la visió des de l'altre bàndol. Un italià al servei de l'exèrcit espanyol.

«El dia 23 de maig, al voltant del migdia, les divisions de Llobera i Milans deixen les seves posicions i baixen a Sant Andreu [de Palomar] a passar revista general, i a la tarda ja eren a la carretera de Mataró. Al Masnou, a dues hores i mitja d'aquesta ciutat, es varen aturar per fer temps, i una hora després de la mitjanit ja eren en marxa. Al davant hi anava la cavalleria i després hi havia dues columnes d'infanteria. La nit era molt fosca i es caminava en el major dels silencis.

Tot d'una, un tret de rifle: era el sentinella francès. La nostra cavalleria es va llançar al galop sobre l'avantguarda francesa, la va esmicolar i arribà a les portes de Mataró. L'ordre del general era d'entrar i travessar la ciutat al galop, perquè la sorpresa espantés els francesos i el desordre i la confusió els dificultés reagrupar-se, abans de l'arribada de la infanteria. Però als nostres cavalls els va aturar una guàrdia de dos-cents homes. Es va repetir l'ordre de càrrega per penetrar a la ciutat, i el mateix general Llobera va animar amb la seva veu els soldats. Però no va servir de res, ja sigui per traïdoria o covardia de qui dirigia, la cavalleria es va aturar. Mentrestant, el foc dels francesos era més viu i la nostra infanteria no arribava. La cavalleria comença a dubtar, l'envaí el pànic i era unànime el gest de girar enrere. Corpresos per la por, els militars no veien altra sortida que escapar de manera precipitada, alguns al trot i d'altres al galop. La cavalleria que fugia xocà amb la infanteria que venia accelerant el pas, i descomponia i trencava la formació. El terror dels cavallers s'encomanà a la infanteria i en un moment tot va ser desordre i fuga.

Això passava a la primera columna. Les companyies italianes eren a la segona, aplegades a la riera d'Argentona, a tres quarts d'hora de Mataró. Vàrem rebre l'ordre de girar a l'esquerra per situar-nos als turons darrere la ciutat, per tal d'impedir la fugida dels francesos, i de seguida vàrem ocupar aquestes posicions. Mentre caminàvem, se sentia un foc ben viu que de sobte va cessar, i això ens va fer pensar que era un fet l'extermini dels francesos. Esperàvem amb impaciència l'arribada del dia, i a la sortida del sol vàrem descobrir, a prop de la platja de la mar, dues grans masses d'infanteria i cavalleria, a banda i banda de la riera, que crèiem que eren dels nostres. Les companyies de Córdoba i Zamora, que baixaren a fer el reconeixement, van ser rebudes a trets i es replegaren combatent.

Dos esquadrons de cavalleria francesa sortiren al galop per la riera eixuta. A la dreta de la riera començà la cadena de muntanyes que voregen la carretera fins a Sant Andreu [de Palomar], però els italians estàvem a l'esquerra en una posició aïllada, i no teníem altra sortida que abandonar aquesta posició i desplaçar-nos cap a la dreta. Vàrem travessar a la carrera el llit sec de la riera i vàrem tocar la riba oposada just a temps, perquè els últims varen xocar amb els cavalls francesos.

Ens vàrem aturar a la part alta del primer turó. Olini volia que baixéssim en ajuda de Córdoba i Zamora, que els soldats francesos estaven envoltant, però va prevaler el consell de Pacchiarotti de mantenir la posició. La trompeta va tocar a retirada, Córdoba i Zamora retrocedien sense direcció, buscaven on replegar-se i es varen situar darrere les companyies italianes, que aguantaven el foc dels batallons francesos. I de manera esglaonada ens vàrem anar retirant tot combatent, fins que l'enemic va deixar de seguir-nos. La tarda del dia 25 vàrem arribar a Sant Andreu [de Palomar], rendits per la fam, la set, la calor i l'esgotadora marxa. La primera divisió arribava en esquadrons, la majoria desarmats».

LA CRÒNICA D'ARMAND CARREL

Armand Carrel (1800-1836). Periodista i historiador liberal que conspira contra els Borbons de França. Com a tinent de l'exèrcit francès, deserta per no participar en la guerra d'Espanya. Espoz y Mina el fa reunir amb altres exiliats a Mataró per formar el batalló Napoleó II. Participa a la batalla i escriu els seus records a *Le Rapport sur la campagne de Catalogne par un transfuge français (1823)*.

«Esperàvem un gran resultat de la sorpresa de Mataró, perquè deien que vindria un batalló amb nosaltres, formant part de la divisió del general Milans. Vàrem sortir amb ell del costat de Barcelona, en una nit poc favorable per a aquest tipus d'operacions, perquè estàvem en els últims dies de maig i una lluna molt brillant il·luminava el nostre caminar. No vàrem sorprendre els sentinelles que engeguen un foc molt viu sobre la nostra cavalleria, que les ordres del general havia situat al davant sense el suport d'infanteria lleugera. No varen voler escoltar les nostres indicacions, que eren bones perquè teníem un coneixement perfecte de tota la ciutat, en estar-hi de servei durant gairebé dos mesos. I això va ser la nostra perdició. La cavalleria, en donar-se la volta i fugir a tota velocitat, va trencar la formació de la infanteria, situada massa lluny per donar-li suport. I aquesta infanteria també va fugir deixant prop de quatre-centes armes de foc a la carretera.

Milans va dirigir una part de les seves columnes cap a les muntanyes de l'esquerra, a mig tir de canó de la ciutat, i es va retirar precipitadament amb l'altra part pel Camí Ral de Barcelona. Eren les 4 del matí quan, de la part superior del turó on érem situats, vàrem descobrir, amb al llum del sol naixent, la meitat de la divisió espanyola en plena retirada i batuda per una columna francesa. L'enemic tenia una part de les seves forces en ordre de batalla a la vora del mar, on cinc vaixells de guerra, fragates i bergantins, estaven en línia i s'acostaven per saludar-nos amb els seus canons.

Les tropes varen començar a moure's sobtadament a pas de càrrega en direcció a la riera [d'Argentona], per on havíem de passar baixant de les nostres posicions. I varen arribar a temps de carregar contra la nostra rereguarda, i aleshores va començar el desordre més terrible.

El periodista i historiador liberal Armand Carrel, desertor de l'exèrcit francès, s'exilià i participà en la Guerra d'Espanya sota les ordres d'Espoz y Mina.

Els homes, els cavalls i les mules de càrrega, passaven amuntegats pel mig de gorges i camins impracticables. Tots els cossos es barrejaven formant una massa de fugitius, i els sis oficials superiors es barallaven per manar sense saber a qui obeir. El nostre batalló estava situat a la rereguarda, amb els piemontesos. Teníem ordres

de no disparar i vàrem mantenir la posició. Ens varen matar diversos caçadors i ens varen prendre dos oficials, esgotats i morts de calor i gana. Vàrem caminar sobre sorres ardents durant vint-i-quatre hores, sense menjar res, sense trobar aigua i sota un sol insuportable. Finalment, ens vàrem reagrupar a la posició de Sant Andreu [de Palomar] que havíem deixat la nit abans».

LA CRÒNICA DE FIORENZO GALLI.
Francesc Costa. *El llibre de les famílies de Mataró* (Mataró, 2017).

Fiorenzo Galli (Carrú,1802-1844). Italià exiliat que actua d'ajudant de camp del general Mina, però no participa a la batalla. Sobre aquest personatge increïble, vegeu el meu article titulat «Los hermanos Galli, revolucionarios» dins el llibre *Les famílies de Mataró*. De Florencio Galli, ens han arribat dues cròniques: *Campagne du général Mina en Catalogne* (París,1831) i *Memorias sobre la guerra de Cataluña en los años 1822 y 1823* (Barcelona, 1835). El volum en castellà és una traducció de l'italià, amb alguna curiosa modificació.

«Dejara el ejército frances en Mataró sus caudales y almacenes, defendidos por cuatro mil hombres, à quienes se propuso sorprender el Jeneral Milans. Era aquella ciudad patria suya, donde tenia numerosos partidarios, pudiendo en todo caso contar con la cooperación de muchísimos compatriotas. Interceptó la comunicación de Granollers a Mataró, y con todas sus tropas cayó en medio de la noche sobre este punto con la caballeria a la cabeza de la columna. Estaban empero muy bien defendidas las puertas, y fué recibida la caballeria con mortífera descarga. En vez sin embargo de dispararse contra la avanzada enemiga para arrollarla y penetrar en las calles, volvió atrás tan precipitadamente las riendas, que esparció por doquier la turbacion y el desorden. En vano probó el Jeneral a alinear sus soldados: inutiles fueron todos sus ruegos y amenazas; forzoso le fué ceder al torrente y restituirse a las posiciones de donde saliera. Diseminados los Franceses en el momento del ataque y repartidos en sus alojamientos, corrieron despues a las armas, saliendo en persecución de los liberales, a quienes alcanzaron, merced a su desorden, pudiendo causarles gran pérdida, si no hubiese cubierto la retirada Pacchierotti con sus Italianos y un batallón español de lijeros. A la cabeza de los lanceros mostrose el conde Bianco dignísimo del mando que le estaba confiado».

Francesc Costa i Oller

NOTES:

1.- Philibert Curial (1774-1829), general de divisió, gran creu de la legió d'honor, par de França.

2.- Marquis de Marcillac. *Histoire de la guerre d'Espagne en 1823, campagne de Catalogne* (París, 1824).

3.- Sobre la història del Camí Real de Parpers, vegeu Francesc Costa. *Per camins historics 2. El Camí Real de Parpers* (Mataró, 2015).

4.- Adolphe de Bourgoing. *L'Espagne souvenirs de 1823 et de 1833* (París, 1834).

5.- Abel Hugo. *Histoire de la campagne d'Espagne en 1823* (París, 1824).

6.- Clément-Louis-Hélion de Villeneuve (Paris,1783-1834). Marquès de Vence, mariscal de camp, par de França per herència en el temps de la Restauració.

7.- *Diario Constitucional de Barcelona* (142-146/5/1823).

8.- Sebastian Miñano y Bedoya. *Histoire de la révolution d'Espagne de 1820 à 1823. Par un espagnol, témoin oculaire.* Vol. II (París, 1824).

9.- *France militaire. Histoire des armées françaises de terre et de mer de 1792 à 1837.* Vol. V (París, 1838).

10.- M.B.Capefigue. *Recit des operations de l'armee francaise en Espagne* (París, 1823).

11.- *El Restaurador* (2/10/1823).

12.- *El Realista* (juny/1823).

13.- *Diario Constitucional de Barcelona* (25/5/1823).

14.- Hubert-François Boit. *Souvenirs anecdotiques et militaires, 1812-1832* (París, 1916). La revolució popular de 1830 va substituir a França el rei Carles X pel rei Lluís Felip, tots dos borbons però de línies diferents.

BIBLIOGRAFIA

Campagne mémorable de S.A.R. le duc d'Angoulême en Espagne, pour la délivrance de S.M. le roi Ferdinand (París, s/d).

Barny-Romanet. *Précis des opérations de l'armée des Pyrénées en 1823, sous les ordres de S.A.R. Mgr le duc d'Angoulême* (París, 1823).

Histoire de la guerre d'Espagne (Amiens, 1824).

Histoire de la révolution d'Espagne (París, 1824).

Résumé des victoires et conquêtes des français (París, 1826).

Horace Raisson. *Histoire de la guerre d'Espagne en 1823* (París, 1827).

Duc de Conegliano. *Le Maréchal Moncey, duc de Conegliano, 1754-1842* (París, 1901).

Laurent Nagy. *Le Rapport sur la campagne de Catalogne par un transfuge français (1823). L'internationalisme militant d'Armand Carrel dans une Europe post-révolutionnaire.* Parlement[s], *Revue d'histoire politique* 2013/2 (n.20).

Joaquim Torres-Garcia, uruguaià fill de mataroní, és tingut per un pilar bàsic del Noucentisme a Catalunya i de l'Avantguarda a Catalunya i al món. Molt jove, durant una estada a Mataró de poc més d'un any, va rebre les primeres lliçons artístiques del professor Josep Vinardell.

Pere Tió i Casas, habitual col·laborador dels *Fulls*, aporta, en l'article que segueix, informació inèdita sobre aquest període de la biografia de l'universal artista.

JOAQUIM TORRES-GARCIA A MATARÓ

TORRES-GARCIA, FAMA CREIXENT

Torres-Garcia és un artista cada cop més reconegut i valorat. El 2015 el Museu d'Art Modern de Nova York –el cèlebre MoMA–, li dedicava una exposició monogràfica retrospectiva, i Cecilia de Torres presentava, amb gran solemnitat, a l'Institute of Fine Arts de la Universitat de Nova York, el catàleg raonat de l'artista després de culminar una feina de recopilació i documentació de gairebé quaranta anys.[1] La reputació de Torres en el món acadèmic té l'equivalent en els preus que cotitza en el mercat de l'art: en les subhastes de Christie's o Sotheby's s'arriba a pagar més d'un milió de dòlars per un bon quadre seu de l'època constructivista.

A pesar que Torres-Garcia era fill de pare mataroní, i a Mataró va rebre les primeres lliçons artístiques, aquí el seu nom fou ignorat durant molts anys. Els primers a parlar-ne varen ser Pere Pascual i Clopés –PIC pare– i Santiago Estrany; més tard s'hi afegiren Pablo Mañé –el pintor de Montevideo establert a la plaça Gran–, i Raúl Capitani, que havia vingut de l'Argentina i sempre que en tenia ocasió ens recordava la transcendència del Taller Torres-Garcia sobre la realitat artística de l'Amèrica del Sud.

Santiago Estrany, en un article divulgador de la vida i l'obra de Torres publicat als *Fulls,*[2] demanà que Mataró li dediqués un carrer.[3] Se li va dedicar el carrer i, a més, actualment amb periodicitat biennal, es convoca el «Premi de Pintura Torres Garcia-Ciutat de Mataró», que patrocina l'Ajuntament i organitza l'Associació Sant Lluc per l'Art.[4]

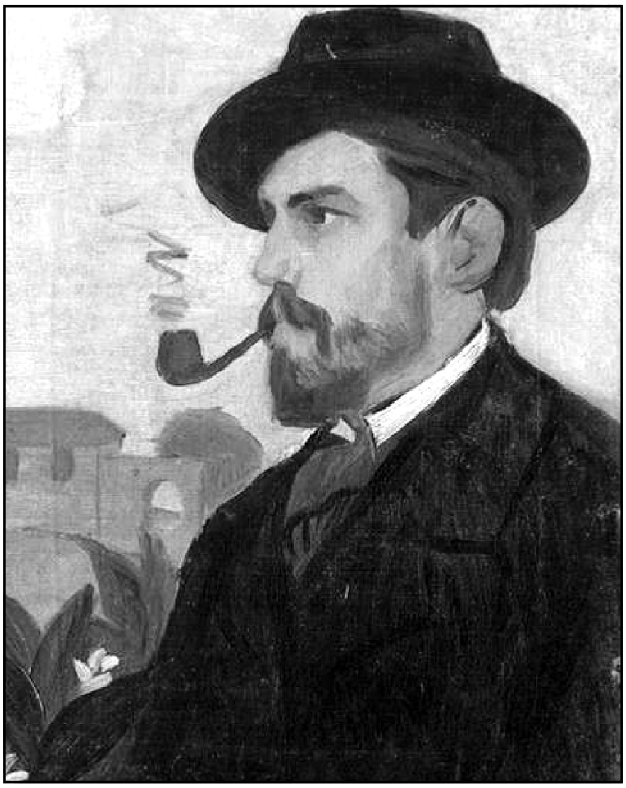

Autoretrat de Joaquim Torres-Garcia (1902).
ENRIC JARDÍ, *Torres Garcia* (1973).

CONEIXEMENT DEL PAS DE TORRES-GARCIA PER MATARÓ

Torres-Garcia explica en la *Historia de mi vida* (Montevideo, 1939) que de jove va viure un any i un parell o tres de mesos a Mataró, un període molt curt però transcendental en la seva carrera perquè aquí es va iniciar seriosament a l'art a través del professor Josep Vinardell. A Mataró, tot això s'ignorà durant molt de temps perquè els que podrien ha-

ver-ho recordat ja no existien,[5] i el llibre on Torres ho explica, aquí no hi va arribar. Per això molts no vàrem saber aquesta relació de Torres amb Mataró fins que es publicà l'excel·lent monografia *Torres Garcia* (1973) d'Enric Jardí, que s'hi refereix àmpliament.

De totes maneres, de l'època mataronina de l'artista, només se'n sap el que en va escriure ell mateix. I tots els qui en parlen, es limiten a reproduir o a recrear el que diu a la *Història de mi vida*; només Joan Sureda i Pons,[6] que sapiguem, ha aportat alguna dada inèdita.

Amb la intenció d'ampliar el coneixement que es té sobre aquest moment de la vida de Torres, als *Fulls/114* vàrem publicar la biografia de qui fou el seu mestre de Mataró, Josep Vinardell i Rovira,[7] i ara explicarem el que hem pogut esbrinar fins avui sobre el pas de l'artista per la nostra ciutat;[8] abans, però, farem un resum de la seva figura.

APUNT SOBRE JOAQUIM TORRES-GARCIA (1874 - 1949)

Joaquim Torres-Garcia va néixer a Montevideo, l'Uruguai, el 28 de juliol de 1874, fill de pare mataroní, Joaquim Torras i Fradera, i de mare uruguaiana, Maria Garcia Pérez. La família tornà a Mataró l'estiu del 1891. En veure que aquesta ciutat no responia a les seves expectatives, passat l'estiu de 1892, varen marxar a Barcelona.

Durant l'any d'estada a Mataró, Joaquim Torres-Garcia va rebre lliçons del pintor Josep Vinardell i Rovira. En els exàmens, el mestre va posar tan bones notes al jove alumne –que de petit ja no pensava ser altra cosa que pintor–, que el refermà en la seva intenció de ser artista.

Ja a Barcelona, després de vèncer les reticències del pare, Torres va ingressar a la Llotja i a l'Acadèmia Baixas, i es féu soci del Cercle Artístic de Sant Lluc. Quan els seus companys de classe –Joaquim Mir, Isidre Nonell o Joaquim Sunyer– sortien a pintar, ell preferia dedicar-se a l'estudi i a la reflexió artística i quedar-se a la biblioteca del Cercle a estudiar els grans artistes i a endinsar-se en la literatura i la filosofia.

Al Cercle conegué el jove estudiant d'arquitectura Josep Pijoan; aquest li presentà el poeta i dramaturg Eduard Marquina i el també poeta i pedagog Lluís de Zulueta. Amb aquests formà una colla d'inseparables amics que estaven en permanent tertúlia –el que més agradava a Torres–. Freqüentà igualment la tertúlia dels Quatre Gats on tractà Casas, Rusiñol i el jove Picasso.

Al contrari que el seu company Isidre Nonell, que sentenciava «Jo pinto i prou», Joaquim Torres-Garcia fou molt inclinat a argumentar la seva pintura, a teoritzar i polemitzar sobre les qüestions artístiques a través d'articles a la premsa, amb els llibres, els manifestos, les conferències que pronunciava o en les discussions que sostenia. Això li portà molts disgustos. Tal com l'advertí Josep Clarà un dia: «L'escriure us perjudicarà molt. Acontenteu-vos a pintar».[9] Fora Leonardo, no coneixem cap artista que hagi escrit tant com ell. Joaquim Mir li deia «et tornaràs boig, de tant llegir i pensar...».[10] Però no hi havia res a fer: a Joaquim Torres-Garcia li agradava explicar, raonar, discutir, teoritzar i, sobretot, ensenyar. Per això Antoni Gaudí li recomanava que s'oblidés de la pintura i que es dediqués a l'ensenyament.[11]

Torres-Garcia amb alumnes a l'escola Mont d'Or de Terrassa (1912).

J. TORRES GARCIA, *Historia de mi vida* (ed. 1990).

Torres, de fet, fou tant un artista com un teòric i un pedagog: començà a donar classes particulars molt aviat, i el 1906 esdevingué professor d'una escola que aplicava uns sistemes didàctics molt avançats, l'escola «Mont d'Or», on desenvolupà els seus mètodes innovadors d'ensenyament de les disciplines artístiques –un dels principis era que els alumnes havien de copiar del natural, i no de làmines, quelcom que Torres havia après de Vinardell, i aquest de Ramon Martí i Alsina–; el 1913 creà l'«Escola de Decoració» amb la idea d'integrar els arts i oficis al servei de l'arquitectura, i ja gran i retornat a l'Uruguai, pronuncià centenars de conferències, escrigué a la premsa, donà lliçons per la ràdio, a centres culturals i a la Universitat; hi fundà l'Asociación del Arte Constructivo i el

Taller Torres-Garcia on ensinistrava els joves artistes amb un model d'ensenyament ben diferent de l'acadèmic.

Joaquim Torres-Garcia fou ajudant de Gaudí, i pintava cartells i feia dibuixos a l'estil de Ramon Casas i Toulouse-Lautrec, però després de conèixer l'obra de Puvis de Chavannes i d'anar aprofundint en el que havia sentit de Torras i Bages, anà derivant cap a una nova estètica que contribuí a formular amb els seus escrits teòrics i la seva producció plàstica: el Noucentisme.

seva obra i el seu ideari. Torres, a més de pintor, es converteix en aquella època en el teòric i el cap de brot dels avantguardistes de Barcelona. El disgust de l'encàrrec de la Mancomunitat l'acabà d'apartar del Noucentisme.

Fuig a París i a Nova-York (1920), on descobreix la ciutat moderna, cosmopolita, trepidant, que el fascina, però no li agrada l'accentuat materialisme que domina la gent de la megalòpolis i se'n torna a Itàlia (1922) a buscar un món bucòlic, i s'hi troba el feixisme.

Fresc de Mon Repòs, Terrassa (1914), l'època noucentista de Torres-Garcia.

Cecilia de Torres i Susanna V. Temkin. "Apolo y dos ninfas, 1914 (1914.03B)." *Joaquín Torres-García Catalogue Raisonné.*

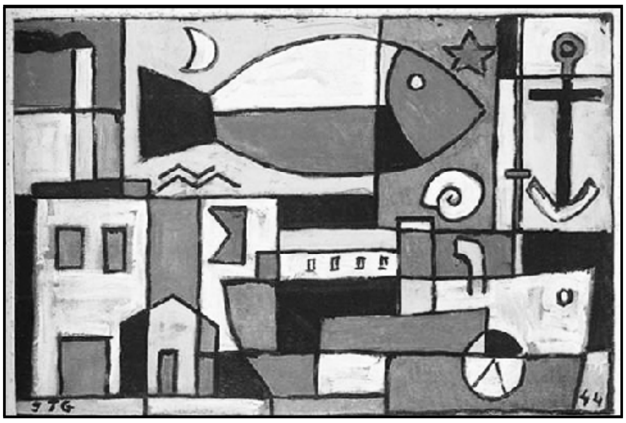

Construcció (1944). Esbós per al mural de l'Hospital St. Bois de Montevideo.

Cecilia de Torres i Susanna V. Temkin."Construcción, 1944 (1944.15)". *Joaquín Torres-García Catalogue Raisonné.*

El 1912 Enric Prat de la Riba li encarregà la decoració del Saló de Sant Jordi del Palau de la Generalitat. Torres-Garcia la començà amb uns frescos d'inspiració clàssica però els darrers que projectà eren molt avançats –massa, per a alguns. Mort Prat de la Riba i sent ja Puig i Cadafalch president de la Mancomunitat, Torres-Garcia fou acomiadat de l'encàrrec.

L'instint experimentador de Torres el va portar pels camins de les avantguardes, i aviat se'n convertí en un dels principals protagonistes: a principis del 1917 inaugura una exposició a les Galeries Dalmau amb obres que expressen el canvi. El mateix any publica el manifest *Art-Evolució*. Il·lustra el llibre *Poemes en ondes hertzianes* i altres publicacions de Joan Salvat-Papasseit –bon amic seu i de Barradas–, amb uns dibuixos que reflecteixen clarament els canvis que estan experimentant la

El 1926 se situa a París, on la seva obra evoluciona cap al geometrisme i l'abstracció, i segueix el camí cap al Constructivisme, quelcom ja intuït en els anys avantguardistes de Barcelona. A París crea, amb Michel Seuphor, la publicació *Cercle et carré* (1929) –cercle i quadrat– on aglutina els artistes propers a l'abstracció geomètrica que s'oposen al creixent domini dels surrealistes. És l'època que té per companys a Piet Mondrian i Theo van Doesburg, i en les exposicions que organitza hi participen Kandinsky i Le Corbusier. Torres-Garcia assolí en aquell temps a París un gran reconeixement, que arribà al seu moment culminant el 1931, quan hi realitzà tres exposicions en un any.

La crisi econòmica mundial desfermada el 1929 també arribà a París i afectà el món de l'art.

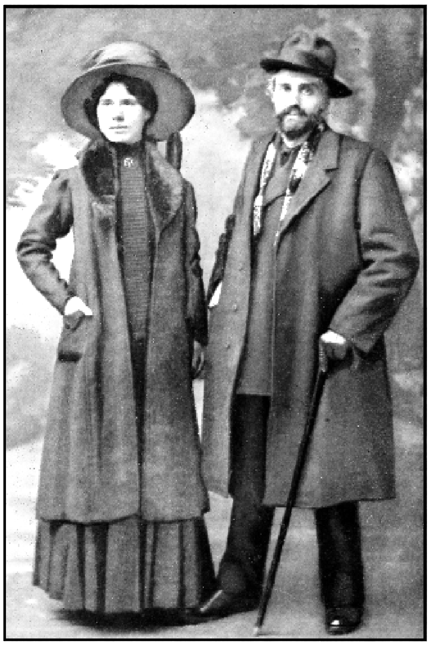

Joaquim Torres-Garcia i Manolita Piña el 1909-10.

Enric Jardí, *Torres Garcia* (1973).

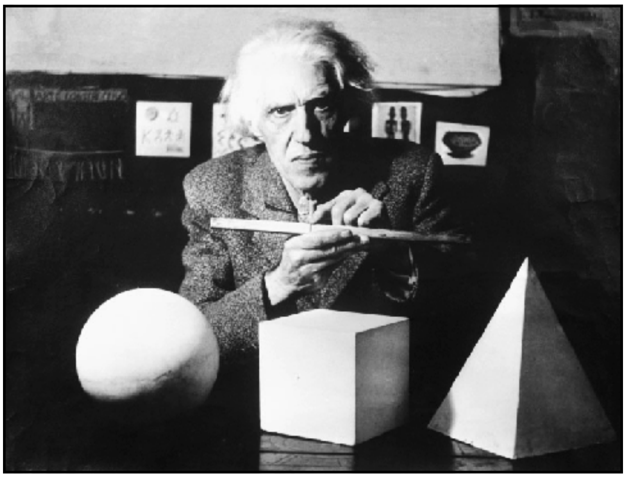

Joaquim Torres-Garcia impartint una lliçó a l'Asociación de Arte Constructivo (Montevideo, 1939).

Material documental del catàleg raonat de J. Torres-Garcia. CECILIA DE TORRES i SUSANNA V. TEMKIN.

Torres-Garcia decidí traslladar-se llavors amb la seva família a Madrid (1932), on confiava que el seu amic Lluís de Zulueta, que havia arribat a ministre de la República, li podria brindar oportunitats. Hi impulsà l'avantguarda, formà un Grupo de Arte Constructivo, tractà Garcia Lorca i, encara que se li oferí alguna ocupació interessant, l'ambient no era el que ell desitjava. Finalment, animat per personalitats de l'ambaixada de l'Uruguai, decidí entornar-se'n al seu país d'origen quaranta-tres anys després d'haver-ne sortit (1934).

A l'Uruguai, en expressió de Fontbona, hi fou rebut com una glòria nacional. Així que hi arribà, va declarar a la premsa que crearia a Montevideo un moviment que sobrepassaria l'art que es feia a París. Se li obriren totes les portes, el govern el nomenà professor honorari d'art, hi fundà l'Asociación del Arte Constructivo, seguit del Taller Torres-Garcia, hi publicà la revista *Círculo y Cuadrado* on desenvolupava les seves teories, i *Removedor* –la publicació del Taller Torres-Garcia–, hi pronuncià centenars de conferències, donava lliçons per la ràdio, escrigué llibres, era cridat a la Universitat i arribà a la culminació de la seva obra amb l'Universalisme Constructiu[12] on sintetitzava l'art abstracte amb els símbols i formes de les cultures precolombines, possibilitant amb això una moderna plàstica sud-americana, autònoma de les avantguardes europees.

Va morir el 8 d'agost de 1949, quan acabava de complir 75 anys. La premsa d'aquí no en digué res. Excepte per a alguns molt propers, [13] Torres-Garcia estava completament oblidat en aquella Catalunya de postguerra.

Joaquim Torres-Garcia s'havia casat a Barcelona el 1909 amb Manolita Piña (Gràcia, 1883). El matrimoni va tenir quatre fills, Olímpia (1911) que va néixer a Vilassar de Mar, August (1913) i Ifigènia (1915) a Terrassa, i Horaci (1924) a Liorna, Itàlia. Tota la família va acompanyar sempre l'artista en la seva vida nòmada per Europa i Amèrica i en el retorn a l'Uruguai.

El 1955 s'obrí a Montevideo un primer Museo Torres-Garcia i, després de moltes incidències, trasllats i, fins i tot, d'estar un temps tancat, el 1986 es va constituir l'actual Fundación Torres-García, que compta amb el suport de la Generalitat de Catalunya i de l'Estat de l'Uruguai. La fundació té oberts el museu (1990) i l'arxiu amb una important aportació d'obres i documentació de l'artista, donació de la família, encapçalada per la decidida voluntat de Manolita Piña que va morir el 1994 a l'edat de 111 anys.

Els seguidors dels principis que difongué Torres-Garcia al seu Taller, que alguns anomenen la Escuela del Sur, representen el més important moviment artístic de l'Amèrica Llatina del segle vint. A l'Uruguai, el tenen per un símbol del país. A Amèrica i a tot el món, Joaquim Torres-Garcia és considerat avui un pilar fonamental de l'art modern.

«HISTORIA DE MI VIDA»

El 1934 Joaquim Torres-Garcia era un home de seixanta anys que, després de portar una vida molt agitada, acabava de retornar a la seva pàtria, l'Uruguai, on esdevindria un artista reconegut i admirat i hi aconseguiria allò tan difícil de ser profeta a la seva terra. Es posà a escriure una autobiografia, la *Historia de mi vida,* que aparegué publicada el 1939.

A Catalunya i Espanya el 1939 acabava oficialment una guerra i començava una llarga postguerra. Aquest llibre no hi arribà, aquí. Si algú el té, és una raresa. La prova és que avui a la Biblioteca de Catalunya l'edició de 1939 només la tenen en fotocòpia.

Torres-Garcia escrivia indistintament en castellà i en català, però aquesta obra la redactà en castellà i està escrita en tercera persona. Entre les seves pàgines hi evoca el record del seu pas per Mataró i les seves arrels mataronines. Per lligar les dades disperses que hem pogut aplegar en la nostra recerca, ens deixarem acompanyar pel fil del seu relat, sempre molt expressiu. Hem utilitzat l'edició d'Ediciones Paidós de 1990.

1891, LA FAMÍLIA TORRAS ABANDONA MONTEVIDEO

Explica Torres-Garcia que el seu pare, el mataroní Joaquim Torras i Fradera, arribà de jove a l'Uruguai i que al cap d'un any de ser a Montevideo ja hi obrí un negoci que aviat prosperà –«el tráfico en el almacén de Don Joaquín era enorme»–; s'hi va casar amb Maria García Pérez i tingueren tres fills: Joaquim (1874) –el gran, l'artista–, Gaspar (1875) i Inés (1891).[14]

Joaquim Torres-Garcia, que «nunca pensó que podía ser otra cosa que pintor», no sabia on aprendre ni inspirar-se en aquella ciutat perquè «jamás había visto a nadie pintar, excepto a los pintores de rótulos y paredes, y lo mejor fue lo que sacó en consecuencia: que en Montevideo no había nada y que había que ir a Europa». Torres-Garcia es va adonar, a més, que «el padre sentía la nostalgia de la tierra». Així, doncs, no costà gaire que pare i fill es posessin d'acord per liquidar el negoci i emprendre el viatge cap a Europa.

«En el "Città di Napoli" embarcaron todos con rumbo a Europa a mediados de junio del año 1891». Varen fer escala a Rio de Janeiro, i a les illes de Cap Verd per proveir carbó. Divisaren les Illes Canàries, i quan ja havien passat l'Estret, «sin novedad», el pare va dir al fill «–¿Ves hacia aquel lado, junto a aquella farola? Por allí debe caer Barcelona, y más allá Mataró... –Dijo esto con gran emoción. ¡Treinta años hacía que había salido de allí, y ahora volver!».[15] Dos dies després arribaven a Gènova «¡Estaban al fin en Europa!».

«Dos días estuvieron allí [a Gènova], y por la tarde del segundo embarcaron en el "Giava" rumbo a Barcelona».

L'ARRIBADA A BARCELONA

¿Quin dia trepitgen terra catalana, exactament? Torres-Garcia no ho especifica. Fem els càlculs. La naviliera propietària del «Città di Napoli» presumia de fer el trajecte de Buenos Aires a Gènova en menys de tres setmanes. Sumem a les tres setmanes el parell de dies d'estada a Gènova i la travessia fins a Barcelona, i resulta que el viatge es va allargar fet i fet un mes. Així, doncs, si varen sortir a mitjan juny de Montevideo, haurien d'haver arribat a Barcelona a mitjan juliol.

A la columna «Movimiento del puerto de Barcelona» de *La Vanguardia* del dissabte 18 de juliol de 1891 se'ns informa de les «Embarcaciones llegadas desde el amanecer» del divendres dia 17. Dins d'una relació quasi telegràfica s'hi detalla que ha arribat «De Génova en 30 horas vapor italiano Giava de 1818 toneladas capitán Vernengo, con cargo de tránsito para Buenos Aires, 1366 pasageros y 12 para esta». El diari diu que l'endemà mateix d'haver arribat, «sale para Buenos Aires el veloz vapor italiano Giava». El vaixell no s'hi va estar gaire a Barcelona, doncs, només el temps just per desembarcar dotze passatgers, cinc dels quals eren la família Torras Garcia. Els altres mil tres-cents segurament eren italians que seguien la ruta de l'emigració cap a l'Argentina, en aquells anys tan intensa.

«En el muelle los aguardaban los hermanos del padre y algún otro pariente»[16] –escriu Torres-Garcia. Feia vint-i-quatre anys que Joaquim Torras no s'havia vist amb els seus germans, que no li coneixien l'esposa ni els fills. «Y ya comenzaron a hablar catalán, nuestro chico también, y esto hizo mucha gracia, pues no esperaban tal cosa». Així, doncs, quan Joaquim Torres-Garcia va arribar a Catalunya ja parlava català, que devia ser l'idioma que usava amb el seu pare i el germà, i amb alguns amics de la colònia catalana de Montevideo –amb molts de mataronins, vilassarencs i gent del Masnou–.[17] Olímpia, la filla gran de Torres, comentava que el seu pare, de vell, quan feia conferències en castellà a l'Uruguai, seguia conservant un fort accent català del qual no es va desprendre mai.

«No debían ver aún Barcelona, pues aquella misma tarde salieron para Mataró». Ens diu que no es varen pas entretenir a visitar la capital. «Del puerto, pues, se fueron a la estación, que no estaba muy distante». Varen haver de fer, doncs, el passeig

La família Torras Garcia desembarcà a Barcelona el 17 de juliol de 1891.

El passeig de Colom el 1891. Postal de Hauser y Menet (Madrid). Biblioteca digital hispànica.

de Colom –que només feia tres anys que s'havia obert, el 1888, amb motiu de l'Exposició Universal– fins a l'estació del ferrocarril de la línia de Mataró, avui desapareguda, que tenien allà mateix, al costat de l'Estació de França.

«Y ya corren por la costa mediterránea, y van sucediéndose los pueblecitos: Badalona, Mongat, Vilasar y … Mataró». A Mataró, l'estació estava situada encara en l'antic emplaçament, al capdavall del carrer de Sant Agustí.

JA SÓN A MATARÓ

El 17 de juliol la ciutat estava molt atrafegada amb els preparatius de les festes de les Santes. La premsa local publicava a primera pàgina el programa d'actes de la festa major que s'allargava cinc dies, del 26 al 30 de juliol. Joaquim Torres-Garcia tenia setze anys quan va arribar a Mataró amb la família, i al cap d'onze dies, el dia 28 de juliol, en compliria disset coincidint amb el segon dia de Santes.

El *Semanario de Mataró* acabava de publicar el dia 11 de juliol una gasetilla informant que «Después de brillantes ejercicios ha recibido el título de arquitecto con la calificación de sobresaliente, nuestro caro amigo y distinguido compatricio el joven escritor y laureado poeta catalán D. José Puig y Cadafalch…». Ni Torres sabia qui era aquest Puig, ni Puig i Cadafalch sabia res de Torres-Garcia, però ja tindran ocasió de tractar-se... Puig havia nascut a la casa número 39 del Carreró de Mataró el 17 d'octubre de 1867, precisament en els dies que el pare de Torres s'embarcava cap a Amèrica.

L'ONCLE MELCIOR TORRAS I FRADERA, CORDER

Torres-Garcia ens explica que així que varen ser a Mataró «Allí primero fueron a casa del tío Melchor, cordelero como su padre, hombre de treinta y siete años, bastante simpático, pues daba gusto oírle hablar».

Pels padrons municipals, sabem que Melcior Torras i Fradera, aquest oncle tan trempat, vivia amb la seva família al carrer de Sant Ramon, 49, una casa del costat de muntanya de cap al final del carrer –avui totalment transformada.

Així doncs, la colla dels Torras quan varen ser a l'estació degueren agafar un parell de tartanes que els van portar amb tot l'equipatge carrer de Sant Antoni amunt –el camí habitual dels que venien de l'estació–, camí Ral, carrer de l'Hospital i cap al carrer de Sant Ramon.

«¡Qué interesante y qué nuevo era para nuestro muchacho todo aquello que iba viendo, y qué feliz era viéndolo! Las gentes, el paisaje, las cosas, los objetos, toda era un descubrimiento, y esto lo tenía positivamente encantado. Y era que cada cosa que veía allí, tenía sentido de tradición, venía de lejos, y eso él, lo sentía sin comprenderlo». Els estudiosos de Torres-Garcia veuen en aquestes paraules el descobriment que fa l'artista de les coses tradicionals, d'una Arcàdia que, tal com diu, pressent sense comprendre-la, però que més tard serà un component fonamental del seu art, tant a l'època noucentista com al temps del constructivisme.

«Así cuando entró en aquella casa ya vio algo que le dio impresión: una enorme balanza para pesar el cáñamo. Estaba formada por dos gruesas tablas de al menos un metro cuadrado cada una […]. Estaba suspendida en las vigas, ¡qué balanza!». Torres-Garcia dibuixa de memòria aquesta balança de pesar el cànem i la reprodueix a la *Historia de mi vida*.

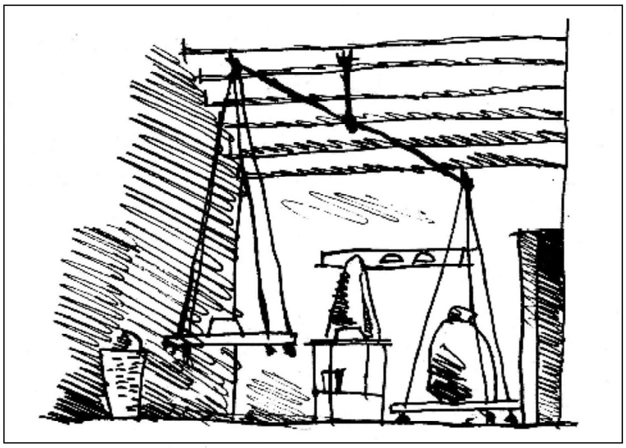

La gran balança de pesar cànem que va veure Joaquim Torres-Garcia a l'entrada de ca l'oncle Melcior.
Dibuix de Joaquim Torres-Garcia per a la *Historia de mi vida*.

El padró municipal ens confirma el que diu Torres, que l'oncle Melcior és «soguero», és a dir, corder, l'ofici de tota la família. [18] Tots –pares, germans, cosins, cunyats, avis i besavis– eren corders i espardenyers, i la matèria prima de l'ofici era el cànem i l'espart.

L'oncle Melcior, el petit dels germans, era vuit anys més jove que el pare de Torres-Garcia. Quan Joaquim va emigrar, Melcior era un noi tretze anys, i ara, en el retorn, s'havia convertit en un home de trenta-set, casat i emmainadat.

Torres-Garcia recorda molt gratament la dona de l'oncle: «La mujer del tío Melchor, que era modista, tenía un obrador en la habitación contigua, y allí estaba ella con media docena de oficialas, trabajando. A veces su tía lo hacía sentar allí [al jove Joaquim Torres-Garcia], y él sudaba horrores al verse entre tanta chica que le miraba».

Les noies del taller de modisteria eren joves, però la tia, Ramona Rovira i Comas,[19] també, perquè llavors només tenia vint-i-nou anys. Era vuit anys més jove que el seu espòs Melcior amb qui s'havia casat quan ella només en tenia disset. El 1891 el matrimoni ja tenia dues criatures: un nen de set anys, Josep,[20] i una nena de dos, Rosa –la Rossita.[21]

La tia Ramona era jove i devia ser vistosa, com les noies que estaven amb ella, perquè Joaquim Torres-Garcia quan ja té seixanta anys no s'està d'escriure que «En general, todas las mujeres le parecían mucho más bonitas que las uruguayas y argentinas (quizá la novedad) –s'excusa– y no podía comprender como simples obreros tenían mujeres tan hermosas. Su misma tía era vistosa, y también le parecía que era demasiado linda para su marido. Era un tanto coqueta, y en su pecho había mucha pasión y muchos celos. Y es que su marido no podía ver a una mujer sin que le echase una flor, y aún delante de ella, y esto la ponía fuera de quicio. A los tres días de estar allí, como vio que era muchacho serio, su tía ya le confió eso y otras cosas».

LA CASA DEL CARRER DE SANT RAMON, 49

Almenys al principi de ser a Mataró, els Torras Garcia es varen quedar a viure al carrer de Sant Ramon amb l'oncle Melcior i la seva família. Ens ho fa suposar la descripció detallada que l'artista fa de la casa i també això que ens explica que, al cap de tres dies de ser-hi, la tia ja li confià moltes coses.

Aquella casa devia estar molt animada, entre els Torras que havien vingut d'Amèrica, la mitja dotzena de modistes durant el dia, el matrimoni i les criatures i, a més, els sogres: Melcior Rovira i Cuní i Isabel Comas i Cruixent, i encara un germana soltera del sogre, Bonaventura Rovira i Cuní. La casa era propietat de Joaquim Bellavista, del carrer de la Coma.

Torres-Garcia ens ha explicat com era l'entrada, amb aquella gran balança, i l'animat taller de modistes, però segueix descrivint tot el que hi va anar veient, i l'admiració i sorpresa que li causà: «El comedor, que venía después, era grande, con al menos dos docenas de sillas y la mesa en medio, pero allí no se comía, se comía en la cocina, que era también muy grande, muy clara, y limpia como una plata. Aquello era un encanto. No se cansaba el muchacho de mirar todo lo que había allí, y la abuela [la sogra de l'oncle Melcior], que era la que cuidaba de todo aquello (una vieja lista y trabajadora) no podía creer que él se admirara de todas aquellas cosas tan vulgares: los porrones de grueso vidrio azul [que també els dibuixa], el candil, las cucharas de madera, los cacharros y ollas de barro, los cántaros, todo era tan diferente de las cosas industriales de su país. Le interesaba ver como hacía la colada, con la ceniza encima, y le iban echando agua por arriba, que después de filtrar por la ropa, caía en un barreño abajo; cómo bajaban el vino al pozo, y los melones, y otras frutas, para refrescarlos, y hasta cómo cocían las judías, con cierto ritual, pues todo era allí hecho de otro modo que en su país».

Després surt al pati, a «l'hort» que en diuen a Mataró, i ens explica com eren aquestes eixides de les cases d'aquell temps, i el paisatge de l'entorn que es podia contemplar des del terrat del galliner i el colomar. Tenia la vista lliure d'obstacles perquè el que avui són els carrers dels entorns de la plaça de Fiveller o del carrer de Prat de la Riba encara no existien: tot eren camps i vinyes, amb alguna edificació aïllada;[22] darrera de tot, allà on acabaven les vinyes, s'anaven enfilant les alzines i les pinedes a les muntanyes que feien de teló de fons.

«La cocina daba al patio, que rebosaba de flores y de luz, y allí estaba el pozo, el gallinero, y el palomar. Desde allí se veían verdes colinas cubiertas de viñedo, y más lejos pinares y el monte. Nada tampoco de todo esto había visto en su país. Pero menos aún que esto, aquella cinta de mar que limitaba el horizonte, y la blanca vela triangular de las barcas. Aquella tierra era un paraíso». Aquest paradís és el que inspirà el seu mediterranisme, un component estètic fonamental del Noucentisme plàstic que, a més d'ell, tan bé representaren Obiols, Aragay o Sunyer.

EL MATARÓ QUE VA PODER VEURE

Mataró el 1891 ja era una ciutat plenament industrial, de proletaris. Prop de ca l'oncle del carrer de Sant Ramon, al carrer de Sant Bonaventura que puja cap al Rierot, hi havia l'entrada d'una de les grans fàbriques de la ciutat, la que més tard seria coneguda com can Minguell. Avui encara es conserven part de les naus d'aquesta indústria i la xemeneia del vapor.

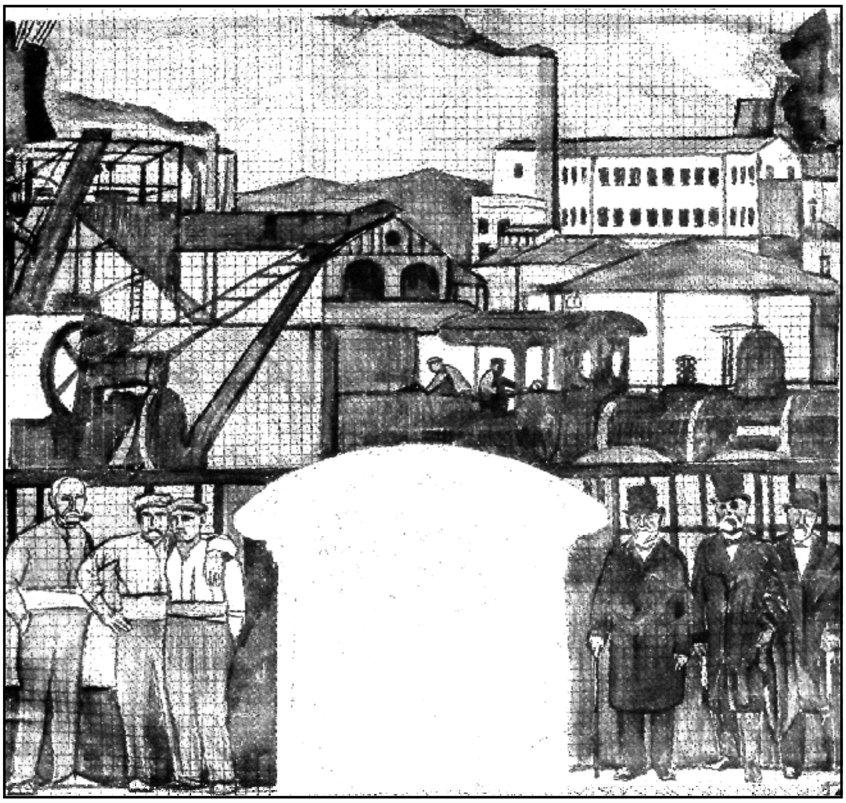

La Catalunya industrial. J. Torres-Garcia. Esbós per al fresc no executat del saló de Sant Jordi del palau de la Generalitat, amb fàbriques, obrers i amos. (1917-18).
ENRIC JARDÍ, *Torres Garcia* (1973).

Quan el Torres-Garcia noucentista va pintar els primers murals del Saló de Sant Jordi (1912-16), hi representà aquell món idealitzat, clàssic i bucòlic, que ens descriu en la seva primera impressió de Mataró, però quan va anar pel cinquè (1917), va voler reproduir la Catalunya real, amb màquines, fàbriques, amos i obrers, que també conegué i que inspirà el seu avantguardisme –o «evolucionisme», que en deia ell–; però això ja no se li va permetre i fou acomiadat.

El noi es començà a moure per la ciutat i es fixava en tot: «Mataró era una ciudad pequeña, casi un pueblo, pero tenía cosas, para él, muy interesantes. Las tiendas donde se vendía algarroba y grano, que olían tan bien; de las llamadas droguerías donde había tantas cosas que él no había visto nunca, con aquella virgencita que presidía la tienda, en su hornacina, y con aquellas velitas tan finas, y las tabernas con un ramo de pino en la puerta, y las farmacias, con sus potes ornados con letras góticas y leyendas en latín –y todo tan viejo–, hasta el boticario, con aquellos gruesos espejuelos y su gorro negro».

Encara que no ens en parli, segurament que en aquells dies de juliol es va trobar amb el gran brogit de la festa major. A Santa Maria, el dia 27 es va interpretar la *Missa de Glòria* de mossèn Blanch, i el 28 es va estrenar la del jove compositor Joaquim Cassadó. Potser la família Torras va assistir als oficis i Joaquim Torres-Garcia va treure el nas a la capella del Sagrament, construïda de feia poc i que s'estava començant a decorar amb els primers quadres monumentals d'Enric Monserdà.

L'agost era temps de serenates, i molts carrers lluïen engalanats, encenien il·luminacions quan es feia fosc i, en alguns, els veïns feien bastir un envelat on hi actuaven dues i tres orquestres. El carrer de Sant Ramon, el 1891, en va tenir dues –l'orquestra d'en Mora i la de l'Arbat– i el 1892, tres, que animaven els balladors fins més enllà de la mitjanit.

A l'octubre, al començament del curs, l'Escola d'Arts i Oficis obria una exposició de treballs dels alumnes del curs anterior. L'exposició estava dividida en quatre seccions: dibuix lineal, dibuix de figura i paisatge, dibuix aplicat a les arts decoratives, i còpia de guix.[23] Tot eren dibuixos fets per nois de l'edat del jove Joaquim. ¿Què en degué pensar ell, que ja de petit no volia ser altra cosa que pintor, i que a Montevideo no hi havia vist cap possibilitat d'aprendre res?

LA CASA DELS AVIS, AL CARRER DE SANT JOSEP, 35

Segurament que una de les primeres coses que varen fer a Mataró els Torras vinguts d'Amèrica, va ser anar a visitar la casa on havia nascut Joaquim Torras i Fradera el 1846. Feia vint-i-quatre anys que no la veia, de quan va decidir embarcar-se per anar a fer fortuna.

És molt probable que bona part de l'estada a Mataró, en tornar, l'haguessin fet en aquesta casa.[24] Hi havia més lloc que al carrer de Sant Ramon. El 1891 els vells ja eren morts i la casa l'habitava una tia de l'artista, la Maria Torras i Fradera,[25] que aleshores tenia 42 anys i estava casada amb l'espardenyer fill de Valls, Senén Regí i Orril; el matrimoni tenia un nen de nou anys, Joan.

El jove Joaquim ens explica com era aquesta espardenyeria del carrer de Sant Josep,[26] i també ens parla de l'avi –que ja no va poder conèixer– i el seu ofici. El descriu refiant-se segurament del que li degueren transmetre el seu pare i els oncles: «El Torres abuelo (o Torras, mejor dicho, pues éste era en realidad el nombre de familia y no Torres) tenía una tiendecita de cordelería y alpargatería, y otras cosas de la industria del cáñamo (y ya se olía a cáñamo así que se entraba en la tienda) y llenaba su jornal entre hilar a la rueda y hacer alpargatas. [...] Hilaba en un huertecillo vecino, y un muchacho daba vueltas a la gran rueda pesada, que era de madera, y que hacía girar velozmente a otra muy pequeña, que era donde se ataba el cabo del cordel o cuerda, que así se retorcía».

L'avi espardenyer i corder, Joan Torras i Llorens (1816-1882),[27] havia nascut a Mataró i era fill de corder. Un germà seu més gran, Josep (1812-1894) –que Torres-Garcia va poder conèixer–, s'estava al número 29 del Ravalet, i també era corder.

L'avi s'havia casat[28] amb Rosa Fradera i Vila (1814)[29] de Mataró, que era filla d'un espardenyer i corder, Jaume Fradera i Soldevila, natural de Granollers i resident a Mataró, i que ja era fill d'espardenyer! Els Torras, doncs, eren una nissaga de corders i espardenyers de Mataró, i els Fradera, originaris de Granollers, pertanyien al mateix ram.

Torres-Garcia, referint-se als avis que no va conèixer, diu «Este viejo cordelero [Joan Torras i Llorens] tenía un aspecto muy simpático: algo de marino, tez oscura, cabellos plateados y patillas en forma de algarroba, como era moda entonces, traje de pana, amplia faja, y gorra. [Tant de detall fa pensar que potser la família conservava una fotografia dels avis, que Torres degué conèixer]. Su consorte [Rosa Fradera i Vila], mujer de cuerpo voluminoso y faz ancha, que contrastaba con lo enjuto de su marido, era afable y tranquila, muy resignada siempre (todo sea por Dios) y de moral muy estricta. Cuatro hijos,[30] tres varones y una hembra, completaban la familia».

L'Ajuntament, cada vegada que expedia una cèdula de veí –una mena de DNI de l'època– ho enregistrava al «Libro Registro de Cédulas de Vecindad», i hi anotava les característiques físiques del ciutadà. El 1876, quan l'avi Joan Torras ja tenia 60 anys, consta en el llibre que era un home d'«estatura regular, pelo cano, color sano y ojos azules». Ulls blaus, com el seu fill Joaquim Torras i Fradera, el nét Joaquim Torres-Garcia i la besnéta Olímpia.

FAMÍLIA SENZILLA

L'avi Joan Torras i Llorens va morir el 9 de març de 1882, a l'edat de 66 anys. La inscripció de la defunció al Registre Civil va ser tramitada pel gendre, l'espardenyer Senén Regí, que manifestà que el difunt, vidu de Rosa Fradera, havia tingut cinc fills, tres dels quals vivien a Mataró –Maria, Jaume i Melcior–, i dos a Montevideo –Joaquim i Joan–. D'aquest oncle Joan que viu a Montevideo, Joaquim Torres-Garcia no en parla ni en resa. I és molt estrany, perquè vivia i es va casar a Montevideo, i sabem que es tractava amb el pare de Torres-Garcia, el seu germà, –i potser, fins i tot, eren socis–. Més endavant en parlarem, d'aquest oncle.

L'avi Joan Torras en el seu testament[31] del 1880 va designar hereva universal la seva filla Maria, encara soltera, que el cuidava; va manifestar que els altres dos fills de Mataró, Jaume i Melcior, s'havien de tenir per satisfets amb el que els havia donat amb anterioritat, concretament subvenint les despeses dels seus respectius matrimonis i el parament de la llar, i llegà a Joaquim i Joan –els dos fills que havien emigrat– 13 pessetes amb 33 cèntims a cadascun, que avui és una misèria i aleshores també.

Al cap d'un mes de la mort de l'avi, compareixen la Maria Torras i el seu espòs Senén Regí[32] davant del notari[33] per a formalitzar l'inventari dels béns i drets de l'herència. Per no allargar més el nostre escrit, ens entretindrem a parlar només dels béns de la botiga i de l'hort, on hi havia els estris de l'ofici. Ja avancem, però, que el que hi ha a la resta de la casa és poc, i «todo viejo, muy usado o cuasi inservible». Res de valor, i la casa era de lloguer.[34]

Al baix hi ha la botiga, el menjador, el rebost, la cuina, i l'hort amb l'instrumental per fer cordes que va veure en Joaquim Torres-Garcia. Al primer pis, una habitació que dóna al carrer, la principal, i una altra a darrera, amb llits de matrimoni totes dues. Al segon pis, una habitació que dóna al carrer amb un catre i quatre cadires, i una habitació que dóna al darrera, que fa de magatzem i conté «cuatro peines para rastillar el cáñamo, y un espadador, viejo. Dos fardos de cáñamo, de unas ocho arrobas cada uno, á diez pesetas la arroba». De diners en efectiu, en troben ben pocs: «la cantidad de veinte y cinco pesetas».

Ve't aquí l'inventari del que hi ha a la botiga i a l'hort de la casa d'aquest espardenyer i corder l'any 1882:

«Tienda:

Dos arrobas trenza de cáñamo, dos arrobas cáñamo rastillado, dos arrobas de cuerdas.

Un armario de madera común usado, conteniendo ocho docenas de alpargatas de varias clases.

Una caja de madera ordinaria vieja con cuatro docenas piezas de cinta de algodón negras las unas, blancas las otras.

Unas balanzas grandes, vulgo canastro, muy usadas, con sus correspondientes pesas del sistema antiguo.

Otras balanzas pequeñas igualmente usadas también con sus pesas de igual sistema.

Dos bancos para coser suelas, viejos.

Un mostrador muy usado.

Unas vidrieras también usadas, en el portal.

Cuatro docenas de suelas grandes y dos ídem. de ídem. pequeñas.

Una docena de madejas de cáñamo.

Tres piezas de ropa de hilo para cubrir alpargatas y otras tres piezas de ropa de algodón para igual objeto.

Tres sillas pequeñas de madera común con asientos de enea, muy usadas.

Cuatro hormas viejas.

Una pequeña mesa de madera común, bastante usada.

Una horquilla de mediano uso.

Un quinqué de porcelana para petróleo, usado.

En el huerto:

Dos estacas de hierro, un rastrillo, cuatro cabrias, tres cruceras y dos ruedas sin banco, todo muy viejo y cuasi inservible».

Tot plegat, cap fortuna, però era el patrimoni d'un establiment artesanal que havia donat per viure una família composta per un matrimoni i cinc fills.

ELS FRADERA

El cantó dels Fradera ja estaven més ben situats, i sempre que convenia feien costat als Torras. El pare de l'àvia Rosa, Jaume Fradera i Soldevila (1793-1884),[35] –sogre de Joan Torras, doncs–, havia nascut a Granollers i residia a Mataró des del temps de la Guerra del Francès, des del 1811; era majorista de cànem,[36] espardenyer i corder. S'estava en una casa de la seva propietat al carrer d'en Palau, 30, paret per paret amb can Palauet. Havia constituït societat amb el seu fill Pau Fradera i Vila per dedicar-se a «nuestra industria de compras y ventas de cáñamo y al ramo de cordelería y alpargatería».[37] Va fer més anys que Matusalem: més de noranta –una edat insòlita en aquell temps–, i va enterrar dues filles i el gendre, i el fill el va sobreviure un any i mig amb prou feines.

Si repassem el testament de Jaume Fradera,[38] podrem veure que econòmicament no havia de patir: va disposar que se celebressin tres-centes misses per la seva ànima, va fer una almoina de 250 pessetes per als pobres més necessitats i un donatiu de 1.250 per a les Carmelites Descalces «suplicándoles que rueguen por mi alma»; no es descuidà dels seus néts d'aquí ni dels d'Amèrica: llegà 6.650 pessetes a Jaume, Joaquim –el pare de l'artista–, Joan, Melcior i Maria Torras i Fradera en representació dels drets que haurien correspost a Rosa, ja difunta, la mare d'aquests i filla del testador. El més beneficiat dels germans Torras Fradera va ser encara la Maria, la seva fillola, a qui llegà 250 pessetes més pel bon comportament que havia demostrat cuidant el seu pare malalt, Joan Torras –gendre de Jaume Fradera–. En la manifestació de les últimes voluntats de Jaume Fradera podem saber que havia prestat 170 duros a la seva filla Rosa per a lliurar del servei militar el seu fill gran, Jaume Torras i Fradera.

Els fills de Jaume Fradera i Soldevila foren Rosa –l'àvia de Joaquim Torres-Garcia–, Juliana i Pau, a qui nomenà hereu universal. Pau Fradera havia fet un bon casament casant-se amb Eulàlia Llanes.[39] Un fill d'aquest matrimoni,[40] Josep Fradera i Llanes, va ser fundador de la Companyia d'Aigües Fradera i Cía. –la predecessora de l'actual companyia d'Aigües de Mataró–, fou regidor de l'Ajuntament, tinent d'alcalde i president de la Caixa d'Estalvis de Mataró (1913-1918); Josep Fradera i Llanes era el cosí germà ric, doncs, de Joaquim Torras i Fradera, el pare de l'artista.

ELS GERMANS TORRAS FRADERA

Els Torras Fradera –el pare i els oncles de Joaquim Torres-Garcia– foren vuit germans, dels quals cinc varen arribar a l'edat adulta: Jaume Torras i Fradera (1845-1908),[41] el gran, espardenyer, que es casà amb Sebastiana Bonany i va viure primer al domicili patern del carrer de Sant Josep, i després al Racó de Sant Pere i al carrer de Sant Benet, 11 –en Jaume va prosperar perquè fent d'espardenyer va morir sent propietari de dues cases, la del carrer de Sant Benet i una al carrer de Fray Luís de León, 54–; Joaquim (1846-1904),[42] el pare de l'artista, que emigrà a Montevideo, es dedicà al comerç, es casà amb Maria García Pérez i va morir a la vila de Sarrià (Barcelona); Maria (1849-1919)[43] –també anomenada Juliana o Encarnació—, que es quedà a l'espardenyeria del carrer de Sant Josep amb el seu espòs Senén Regí, i morí al carrer de Catalunya, 19; Joan (1851),[44] que també va emigrar a Montevideo, on es va dedicar al comerç i s'hi va casar; i Melcior (1854-

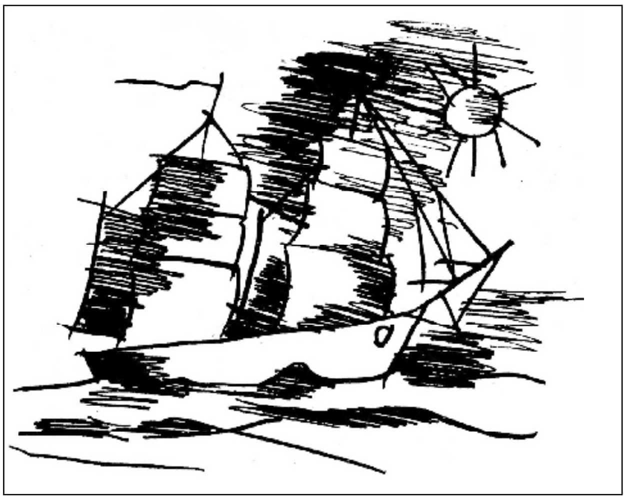

Joaquim Torras i Fradera va passar l'Atlàntic amb un vaixell de vela, un bergantí-goleta.

Dibuix fet per Joaquim Torres-Garcia per a la *Historia de mi vida*.

1920),[45] el petit dels germans, espardenyer i corder, casat amb Ramona Rovira, que anà a viure al carrer de Sant Ramon i morí al carrer de Meléndez, 30. Moriren joves Josep (1841-48),[46] Francesca (1843-44)[47] i Lluís Gonçaga (1857-57).[48]

Torres-Garcia en la seva autobiografia, referint-se a la colla de germans del seu pare, diu que «todos siguieron en el oficio, excepto Joaquín –el seu pare–, el segundo en orden de edad, el cual, tras breve aprendizaje en el comercio, embarcó, a los diecinueve años, para América, en busca de porvenir más amplio».

JOAQUIM TORRAS I FRADERA EMIGRA. EL SEU GERMÀ JOAN EL SEGUEIX

Sabem algunes característiques personals del pare de Torres. El 10 de març de 1866 se l'enregistrà al llibre «Registro de Cédulas de Vecindad» com a solter, confiter, domiciliat al carrer de Sant Josep, 35, de dinou anys d'edat, ros, ulls blaus, nas regular, barba incipient, cara llarga i color sa. Per la talla dels mossos de la lleva del 1867, sabem que feia una alçada d'1,64 m.

Diu Torres-Garcia que el seu pare tenia dinou anys quan va emigrar; en realitat, ja en tenia vint-i-un. Ho sabem gràcies a l'acte de la talla dels quintos que es va celebrar a l'Ajuntament el 18 d'agost de 1867.[49] El mosso Joaquim Torras i Fradera, s'hi va presentar, se'l va tallar i va al·legar una causa d'exempció: tenia una hèrnia inguinal del costat dret. Un cop fet el reconeixement facultatiu, se'l va declarar inútil. Va marxar, doncs, després del 18 d'agost de 1867, així que va saber que quedava lliure del servei militar. El noi complia els 21 anys el 17 de setembre, un mes després de la seva presència a l'Ajuntament. Al padró d'habitants d'aquell any es va anotar a la casella d'«observaciones» corresponent a Joaquim Torras i Fradera, «sale para Buenos Aires» –potser el port de destinació del vaixell era Buenos Aires i ell va desembarcar, abans o després, a Montevideo–. En el padró de 1869, Joaquim Torras ja consta com a «Residente en Montevideo».

Segons Joaquim Torres-Garcia, el seu pare va passar l'Atlàntic a bord d'un bergantí-goleta –un vaixell de vela–, amb una travessia que va durar tres mesos; així, doncs, quan va arribar a Montevideo, segur que ja tenia els 21 anys fets –que els havia complert a Mataró o pel camí.

Torres diu que el seu pare no va seguir l'ofici familiar. Els padrons ens ho confirmen: en el de 1867,[50] a la casella «ocupación», consta com a «confitero», i en el de 1869 –quan ja és fora–, com a «droguero». I els seus germans Jaume, de 22 anys, i Joan, de setze, consten inscrits com a «alpargateros» el 1867; Melcior, el petit, encara anava a col·legi. El 1868 els germans Jaume i Joan consten com a «sogueros», com el pare. Notem que s'inscriuen indistintament com a corders o com a espardenyers. Tal com diu Torres, «todos siguieron en el oficio».

El 1869, els seus germans, tots encara solters, Jaume, de 24 anys, Joan, de 17 i Melcior, de 14 que ja treballa, consten tots tres com a «alpargateros» i domiciliats al carrer de Sant Josep –que deuen ajudar el seu pare a fer cordes i espardenyes–. Una part important de la producció d'aquests articles que es feia a Catalunya s'exportava a Ultramar, de manera que els espardenyers tenien una feina que no quedava limitada per la demanda local i potser no havien caigut en «la extrema miseria de los trabajadores de la clase fabril» a què es referia un acord de l'Ajuntament d'aleshores.[51]

El 1873 veiem que Joan és donat de baixa del padró perquè degué emigrar entre el 1871 i el 1872. Sabem que va a anar a Montevideo. Potser va seguir els passos del seu germà Joaquim, a qui les coses varen començar a anar bé molt aviat.

JOAQUIM I JOAN TORRAS I FRADERA COMERCIANTS A MONTEVIDEO

Hem dit que el 1882, quan es va inscriure al Registre Civil la defunció de l'avi de l'artista, s'hi

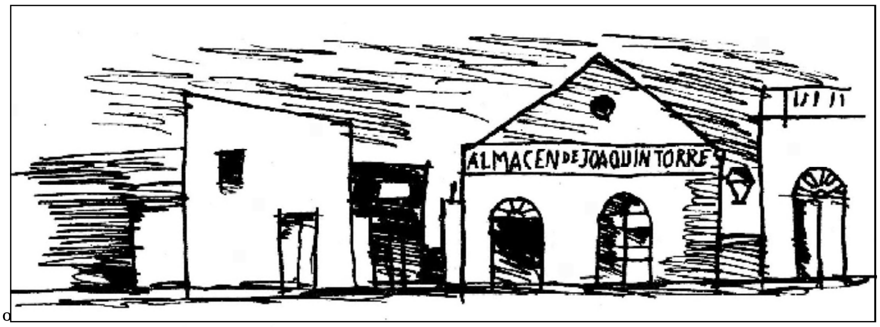

Joaquim Torras aviat va obrir un negoci pel seu compte a Montevideo.

Dibuix de Joaquim Torres-Garcia per a la *Historia de mi vida.*

va fer constar que, a més dels fills de Mataró, en tenia dos que vivien a Montevideo: Joaquim i Joan.

Joaquim Torras i Fradera, així que fou a Montevideo, es col·locà en el negoci d'uns comerciants compatricis seus, i al cap d'un any ja obria un magatzem pel seu compte davant la plaça de Carretas –als afores de la ciutat–, una plaça voltada d'establiments que es dedicaven a vendre als gautxos «aperos de labranza, muebles, comestibles, ropas, herramientas, armas, instrumentos de música, juegos y juguetes, es decir, todo aquello necesario para armar una casa y para vestirse y lucir y para trabajar. Y uno de estos almacenes era el establecimiento comercial del joven catalán. Gran rótulo ostentaba su nombre».

Joaquim Torras i Fradera es va casar amb Maria Garcia Pérez, de divuit anys, i més tard va obrir un «boliche» a la Ciudad Vieja. «Justamente por delante de la casa pasaba el ferrocarril, y esto sí que fue cosa soberbia».

El 15 de desembre de 1884, Joaquim Torras i Fradera i el seu germà Joan van haver de comparèixer davant del notari de Mataró per percebre la liquidació del llegat de l'avi Jaume Fradera. Per no haver de desplaçar-se, s'hi varen fer representar per Joan Carrau i Ferrés, comerciant de Sant Joan de Vilassar que tenia un peu aquí i un peu a Amèrica i pertanyia a una família amb negocis a Montevideo –que avui encara perduren i són dels més importants de l'Uruguai–. Els dos germans Torras Fradera varen anar plegats a atorgar poders a favor de Carrau davant de l'«escribano público» de Montevideo Juan Francisco Moratorio, el dia 28 de juliol de 1884. El notari de Mataró va fer constar que Joan Carrau intervenia en qualitat «de apoderado de D. Joaquín y D. Juan Torres y Fradera, del comercio, casados, mayores de edad, vecinos de la ciudad de Montevideo…».[52] Joaquim Torres-Garcia no es posa mai a la boca l'oncle Joan, com si no fos d'aquest món, tot i que vivia a Montevideo i es relacionava amb el seu pare, com acabem de veure.

RETORN DE JOAQUIM TORRAS I FRADERA AMB LA FAMÍLIA

Ens diu l'artista que el seu pare va decidir vendre's el negoci i retornar a Mataró. Era el 1891. Quan va marxar a Amèrica tenia vint-i-un anys i ara ja en tenia quasi quaranta-cinc, i tornava casat, amb tres fills i un petit racó que li va permetre dedicar-se a fer alguns negocis quan s'instal·là a Barcelona el 1892. El fill segon, Gaspar, es va fer dentista, i el gran, Joaquim, el que només pensava a ser pintor, es convertí en l'artista famós que coneixem.

Joaquim Torres-Garcia va trobar a Mataró, potser inesperadament, allò que tant anhelava a Montevideo: un lloc on poder

Joaquim Torres-Garcia amb el seu pare, el mataroní Joaquim Torras i Fradera, la seva mare, Maria Garcia Pérez, i la seva germana Inés.

Material documental del catàleg raonat de J. Torres-Garcia. CECILIA DE TORRES i SUSANNA V. TEMKIN.

Alçat de l'edifici de l'Escola Municipal d'Arts i Oficis que conserva la família Gallifa. Anònim. Gentilesa del Museu Municipal de Mataró i Pere Fradera.

estudiar dibuix i pintura. El setembre de 1891, quan feia dos mesos que els Torras eren aquí, l'Escola d'Arts i Oficis anunciava a la premsa local que obria el període de matrícula, amb el detall de les assignatures que impartia i els requisits per inscriure-s'hi. Torres-Garcia s'hi matriculà i, a més, decidí assistir a les classes particulars del professor Josep Vinardell.

JOAQUIM TORRES-GARCIA A L'ESCOLA MUNICIPAL D'ARTS I OFICIS

Mataró tenia una llarga tradició en l'ensenyament artístic, car consta que ja disposava d'una Escola de Dibuix el 1815. Aquesta escola va tenir una apreciable continuïtat en el temps[53] fins que fou substituïda el 1886 per l'Escola d'Arts i Oficis, que s'ubicà al mateix lloc que la vella, al tronat edifici de la Fleca. L'Ajuntament acordà reformar l'immoble segons el projecte d'Emili Cabanyes, que preveié la façana principal mirant al Carreró i la posterior, al carrer d'en Palau. Les reformes es varen anar fent a poc a poc, en la mesura que ho permetien els pressupostos. Durant el dia hi havia els paletes i al vespre l'ocupaven els alumnes. A l'octubre del 1891 les obres ja estaven força avançades, tal com va poder apreciar el públic que va entrar a visitar l'exposició dels treballs dels alumnes que s'obrí a les sales del primer pis durant tres dies.

Joaquim Torres-Garcia, de disset anys, segurament que hi va entrar, i que li varen interessar més els dibuixos que havien fet els alumnes del curs passat que no pas l'immoble en construcció. Amb el que s'exposava en aquelles parets, ell ja pogué afigurar-se el que podria aprendre en aquell establiment que cada dia al vespre era envaït per joves treballadors de les fàbriques i tallers de Mataró que anaven a per-

J. Barrany.

Barcelona, Septiembre 1891.

ANUNCIOS OFICIALES

ESCUELA MUNICIPAL
DE
ARTES Y OFICIOS
DE MATARÓ.

Debiendo principiar en esta Escuela el dia 1.° de Octubre el curso académico de 1891 á 1892, se anuncia la matrícula con sujecion á las bases siguientes:

1.° Las enseñanzas de la Escuela en el curso 1891-92 se dividen en tres grupos: 1.° Enseñanza elemental preparatoria.=2.° Enseñanza profesional.= 3.° Enseñanza comercial.—4.° Enseñanza artística.

2.° La enseñanza elemental preparatoria abrazará: *Lectura, Escritura, Gramática y las cuatro reglas fundamentales de la Aritmética.*

3.° La enseñanza profesional comprenderá las siguientes asignaturas:

PRIMER CURSO

Elementos de Aritmética—Nociones de Geometría Plana—Dibujo Lineal.

SEGUNDO CURSO

Complemento de Aritmética y nociones de Algebra.

Anunci de l'Escola Municipal d'Arts i Oficis comunicant l'obertura de la matrícula per al curs 1891-1892.

El Liberal (Mataró, 13 setembre 1891).

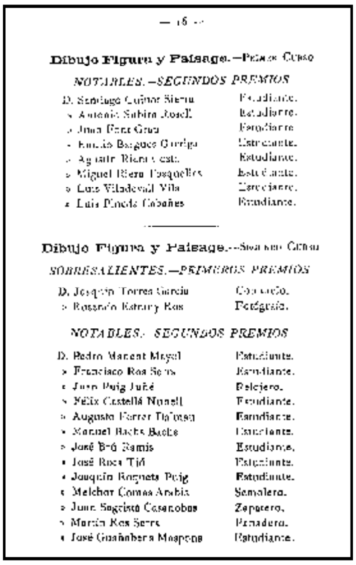

— 16 —

Dibujo Figura y Paisage.—Primer Curso

NOTABLES.—SEGUNDOS PREMIOS

D. Santiago Quintana Sierra	Estudiante.
» Antonio Sabira Rosell	Estudiante.
» Juan Font Grau	Estudiante.
» Emilio Bargues Garriga	Estudiante.
» [illegible]	Estudiante.
» Miguel Riera Pasquelles	Estudiante.
» Luis Viladevall Vila	Estudiante.
» Luis Pineda Cabañes	Estudiante.

Dibujo Figura y Paisage.—Segundo Curso

SOBRESALIENTES.—PRIMEROS PREMIOS

D. Joaquin Torres Garcia	[illegible]
» Rosendo Estrany Ros	Fotógrafo.

NOTABLES.—SEGUNDOS PREMIOS

D. Pedro Manent Mayol	Estudiante.
» Francisco Ros Serra	Estudiante.
» Juan Puig Juñé	Relojero.
» Félix Castellá Nunell	Estudiante.
» Augusto Ferrer Tiafroca	Estudiante.
» Manuel Bachs Bachs	Estudiante.
» José Bró Ramis	Estudiante.
» José Ros Tió	Estudiante.
» Joaquin Roquets Puig	Estudiante.
» Melchor Comas Arabia	Semalero.
» Juan Sagristá Casanobas	Zapatero.
» Martin Ros Serra	Panadero.
» José Guañabens Maspons	Estudiante.

Les notes de Torres Garcia.

Memòria del curs 1891-92 de l'Escola Municipal d'Arts i Oficis de Mataró.

feccionar el seu ofici en les classes d'ensenyança professional, o a estudiar les disciplines artístiques, com la que ell escollí. Entre els alumnes s'hi barrejaven també fills de les classes benestants; aquests, en lloc de fer constar l'ofici de fuster, ferrer, teixidor, pagès, manyà o el que fos, s'hi enregistraven com a «estudiants». La matrícula costava cinc pessetes en les ensenyances artístiques i professionals, i era gratuïta en l'ensenyança elemental.

Per la Memòria[54] de l'Escola i altres fonts, podem saber algunes coses del curs 1891-92, el de Torres-Garcia. Les classes varen començar el primer d'octubre de 1891, i al final del curs el professor Josep Vinardell va posar a Joaquim Torres Garcia «del comercio» i a Rossend Estrany i Ros «fotógrafo»,[55] la qualificació de «Sobresaliente y Primer Premio» en l'assignatura del segon curs de Dibuix de Figura i Paisatge. Les classes del professor Josep Vinardell eren diàries, de dilluns a divendres, de set a nou del vespre.

A l'assignatura d'en Torres, s'hi havien matriculat 34 alumnes, i dos havien fet constar que la seva ocupació era el «comercio» –segurament que Torres, que no tenia cap ofici, va declarar el del seu pare per posar-hi alguna cosa.

Dels 34 alumnes d'aquella assignatura, 8 eren menors de dotze anys; 17, en tenien entre dotze i quinze; 8, entre setze i vint –la franja d'edat de Torres–; i només un tenia més de vint anys. Joaquim Torres, doncs, ja era dels més grans. El senyor Ramon Salas i Oliveras, que va assistir a les classes del professor Vinardell uns anys més tard, ens explica que a les aules «la concurrència era nombrosa i, entre els qui assistíem a aquella espaiosa sala d'estudi, s'hi podien veure treballadors de diversos rams, junt amb fills de comerciants i de propietaris, i també hi recordo un guàrdia civil».[56]

Durant aquell curs es varen matricular a l'Escola 270 alumnes; cada alumne s'apuntava a una mitjana d'un parell d'assignatures i, entre tots, totalitzaren 587 matrícules. En les disciplines de dibuix artístic hi va haver un total de 101 matriculats: 8 en Còpia del Guix –per als alumnes més avançats–; 19 en els dos cursos de Dibuix d'Adorn; 34 en Dibuix de Figura i Paisatge del segon curs –el de Torres-Garcia–; i 40 al primer curs.

Del segon curs de Dibuix de Figura i Paisatge es varen presentar a examen 33 alumnes: dos varen obtenir la qualificació de «Sobresaliente» –Torres i Estrany–; tretze varen tenir un Notable, i setze,

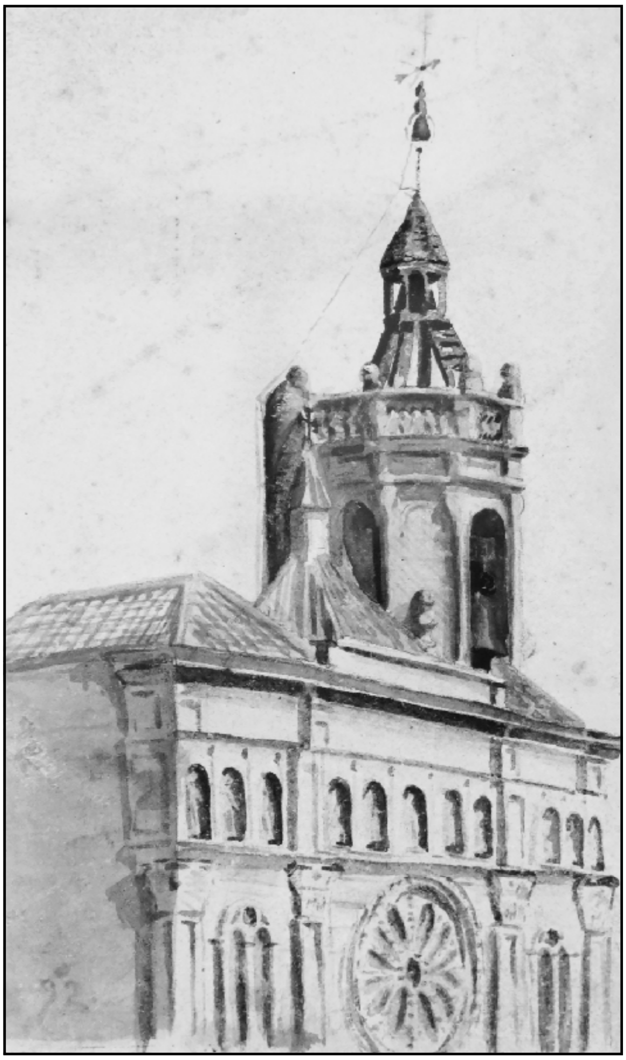

Santa Maria de Mataró (1892). 13x7,50 cm. Dibuix a l'aquarel·la, tinta i llapis de colors de Joaquim Torres-Garcia.
Col·lecció particular. Mataró.

un Bé. Com que es tractava d'una assignatura artística i no professional, la majoria d'alumnes eren «estudiants». Dels tretze que obtenen un notable, nou ho són, d'estudiants; els altres quatre són un rellotger, un semoler, un sabater i un flequer. Un dels estudiants és Fèlix Castellà i Nunell, que esdevindrà un popular i il·lustre capellà, i un altre, August Ferrer i Dalmau, que esdevindrà enginyer i és fill del director de l'Escola, l'enginyer Antoni Ferrer i Arman.

Entre els alumnes més avançats, els que fan Còpia del Guix, destaca Josep Maria Thos de Bofarull, estudiant, –fill de Terenci Thos i Codina, principal exponent de la Renaixença a Mataró i un dels promotors de l'Escola– que obté un Excel·lent i Primer Premi; els altres dos alumnes que destaquen d'aquesta assignatura, que obtenen un Notable i Segon Premi, són Joan Cabanyes i Prat, de dinou anys, del comerç, –nebot de l'arquitecte de

l'Escola, Emili Cabanyes, que esdevindrà el seu delineant i serà fundador de l'Associació Excursionista de Mataró, després Agrupació Científico-Excursionista de Mataró–, i Joan Vila i Morera, també de dinou anys, esmolet, que esdevindrà ajudant del professor Josep Vinardell a l'Escola, i serà professor de dibuix a l'escola de l'Ateneu Obrer.[57]

Per la Memòria, també podem saber que en aquell curs un cosí de Torres-Garcia, Tomàs Torras i Bonany, de catorze anys, «alpargatero», va obtenir un Notable i Segon Premi en l'Ensenyança Elemental, o que l'estudiant Josep Goday i Casals, de deu anys, el futur arquitecte noucentista i historiador de l'art, va obtenir un Excel.lent i Primer Premi en les classes de música que impartia mossèn Gaspar Collet.

LA PRIMERA EXPOSICIÓ

L'exposició de fi de curs es va fer durant les festes de les Santes del 1892. El programa oficial de la festa major anunciava que per al dia 28 de juliol, «De 7 á 9 se verificará en la Escuela Municipal de Artes y Oficios la exposición de los trabajos gráficos practicados por los alumnos durante el finido curso de 1891-92. Los días 29 y 30 continuará la exposición».

Com que Torres-Garcia havia obtingut un Excel·lent i Primer Premi, hem de suposar que degué veure algun dels seus treballs exposat en lloc d'honor. Segurament que aquesta exposició –col·lectiva–, que va durar del 28 al 30 de juliol de 1892, va ser la primera de la seva vida. El dia 28 que s'inaugurava, Joaquim Torres-Garcia complia divuit anys.

El *Semanario de Mataró*[58] va fer una àmplia ressenya «de la notable exposición de trabajos gráficos con que se solemnizó las fiestas de las Santas. El adorno del local, que era primoroso y artístico, constituyéndolo grupos alegóricos, que alternaban con flores y plantas...». *El Nuevo Ideal* del dia 30 de juliol comentava que «entre las obras expuestas las hay notabilísimas, lo mismo en dibujo de figura que en dibujo lineal; algunas son verdaderas obras de arte por el esmero en que son acabadas [...]». Comentaris potser de formulisme, de compromís, però que indubtablement satisfeien a professors i alumnes. Les bones notes i poder exhibir els seus dibuixos i, potser, pintures, segurament que varen ser un estímul en l'ànim d'aquest jove que sempre havia volgut ser pintor.

Interior de taller. Podria ser del 1892, un dels primers olis pintats per Torres a Mataró.

Cecilia de Torres i Susanna V. Temkin. "Interior de taller, c.1895 (1895.02)." *Joaquín Torres-García Catalogue Raisonné.*

LA IMPROBABLE RELACIÓ AMB PUIG I CADAFALCH

Seria molt estrany que Torres-Garcia hagués pogut tenir cap contacte amb Josep Puig i Cadafalch en l'any que es va estar a Mataró, tot i que la ciutat era bastant més petita que avui, d'uns 19.000 habitants. L'un i l'altre no tenien gaire res en comú, ni per edat ni per interessos. El 1892 Torres era un noi uruguaià de disset anys, nét d'una família de corders i espardenyers de Mataró, i Puig, un jove arquitecte de vint-i-quatre, acabat de llicenciar i molt ben relacionat amb els ambients culturals de la ciutat.

Tots dos estigueren vinculats a l'Escola d'Arts i Oficis –Torres com a alumne, i Puig com a arquitecte director de les obres–, però això no els portà pas a trobar-se. Puig i Cadafalch va ser designat arquitecte municipal, amb caràcter interí, el 23 de març de 1892.

Una de les primeres feines de Puig a l'Ajuntament va ser prendre el relleu del seu predecessor en la direcció de les obres de l'Escola.[59]

Des de finals de març del 1892, doncs, quan el curs ja estava molt avançat, Puig i Cadafalch va dirigir les obres de l'escola on Torres-Garcia assistia de nits. Els paletes i fusters –i Puig i Cadafalch– estaven a l'obra durant el dia, no al vespre que hi havia els alumnes, de set a nou. Era difícil, doncs, que arquitecte i alumne s'hi haguessin pogut trobar.

Com que el càrrec d'arquitecte municipal portava aparellada, entre d'altres responsabilitats, la d'exercir una càtedra de l'Escola d'Arts i Oficis, es podria pensar que s'haurien pogut trobar com a mestre i alumne; però aquesta circumstància no es va donar perquè Puig i Cadafalch no arribà mai a fer cap classe a l'Escola. Pel motiu que sigui, se'n va lliurar, i les lliçons, les seguí impartint Emili Cabanyes.

Torres-Garcia en la *Història de mi vida* parla a bastament –i molt negativament– de Puig i Cadafalch, a qui responsabilitza de la seva destitució de l'encàrrec més important que se li havia fet a Catalunya, la decoració del Saló de Sant Jordi del Palau de la Generalitat. Les crítiques contra aquells frescos, les havia començat Josep Roca i Roca amb un article a la revista *La Actualidad* el primer de novembre de 1913. Prat de la Riba va saber capejar durant quatre anys els embats de Roca i Roca i altres detractors i mantingué Torres-Garcia en la feina, però Puig i Cadafalch no es va pas escarrassar tant per defensar-lo: al cap d'uns mesos d'ocupar Puig la presidència de la Mancomunitat, Torres era acomiadat sense contemplacions.[60]

Explica Torres, en la seva autobiografia, la discussió que va tenir amb Puig i Cadafalch quan anà a demanar-li explicacions per la destitució; al final de la disputa «Torres-Garcia insultó a aquel hombre [a Puig] y salió dando un terrible portazo. Estaba perdido. [...] Desde aquel momento comenzó la más odiosa conspiración del silencio. Todas las puertas se le cerraron».[61] I no es queda curt, Torres, a l'hora de qualificar Puig i Cadafalch: «Un hombre de una ambición tan desmesurada que nada dejaba crecer en torno suyo. [...] A lo más que llegaba su talento (si talento era) podía ser el de plagiar cualquier cosa...».[62]

Torres-Garcia va culpar Puig i Cadafalch de fer-li viure el moment més amarg de la seva carrera. Segurament que si haguéssim pogut preguntar a Torres si ja es coneixien de Mataró, amb Puig i Cadafalch, ens hauria contestat «No, ni ganes!».

Josep Vinardell i Rovira (1851-1918), el professor mataroní de Torres-Garcia.

MASMM. Arxiu d'Imatges.

EL MESTRE JOSEP VINARDELL I ROVIRA

En canvi, Joaquim Torres-Garcia quan escriu la *Historia de mi vida*, al cap de més de quaranta anys d'haver passat per Mataró, encara recorda molt gratament el professor Josep Vinardell, el seu mestre a l'Escola d'Arts i Oficis i a les classes de la petita acadèmia particular que aquest tenia a casa seva.

Escriu Torres que, a Mataró, «comenzó a estudiar dibujo en una escuela nocturna de Artes y Oficios, pero de día iba a una pequeña academia que tenía un pintor de la localidad. Fue su primera iniciación, que a él le pareció seria, en el arte: allí pintó por primera vez al óleo, copiando objetos que tenía delante, ¡y hasta paisajes!...».

«Este profesor (se llamaba Vinardell) sabía bien el oficio y le enseñó positivamente a pintar: a ver el color en la luz, a manejar bien la materia, y a descubrir en las cosas lo que era realmente pictórico. Todo esto sencillamente, con modestia, en la tranquilidad de un tallercito a cien leguas del mundo». Com recordava amb enyorança Torres aquella tranquil·litat, ell que va tenir una existència tan agitada!

«¡Si así hubiera podido continuar hasta el fin de la vida!... Pero no era ese su destino. Tampoco el de su padre era ése. Porque pasados unos meses [d'estar-se a Mataró], ya comenzó a darle comezón

aquella inquietud que le era innata, y comenzó a tirar planes para entrar otra vez en actividad realizando algún negocio.[63] Pero le pareció que allí en Mataró todo era rutina y miseria, y decidió trasladarse a Barcelona. Y así lo hizo».

Vinardell i Torres tenien una característica en comú, la seva vocació per ensenyar; però eren dos temperaments ben diferents: Torres, inquiet i inconformista, que va córrer la Seca i la Meca i sempre s'estava replantejant el que feia, i Vinardell, en canvi, no es va moure mai de Mataró i va tenir una vida «pacífica i moderada –tal com afirmaven les seves filles–. Va ensenyar i va pintar sense que l'afany per obtenir èxits ressonants el preocupés. Estava content i no volia res més».[64]

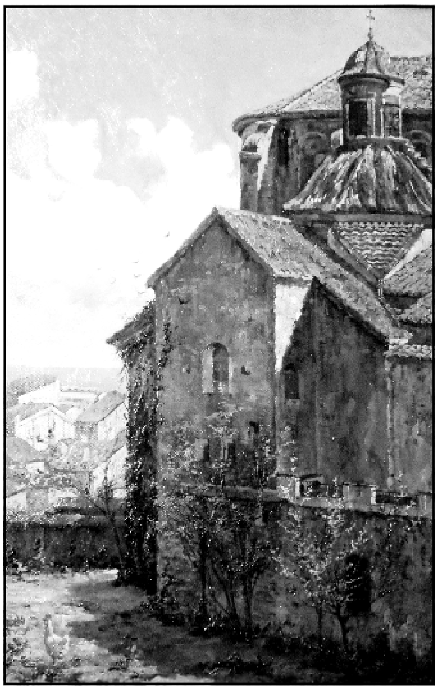

L'Hort del Rector vist per Josep Vinardell des del seu taller i acadèmia, on assistí Joaquim Torres-Garcia.

Oli sobre tela, col.lecció particular. Mataró.

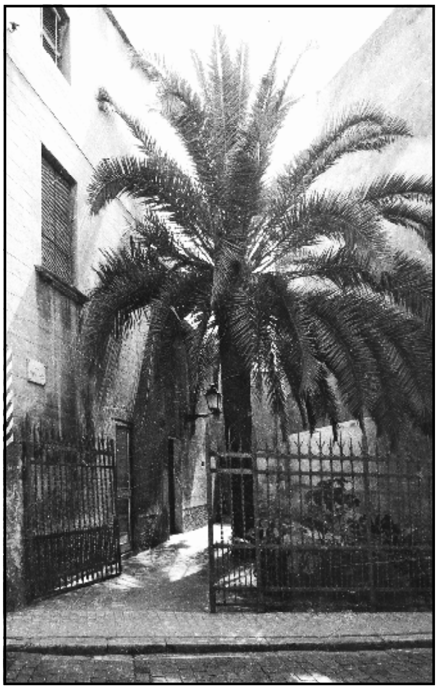

Al carrer de Sant Francesc d'Assís, a la plaça d'en Peric, Josep Vinardell tenia la petita acadèmia on estudià Torres-Garcia.

Foto Masachs.

Josep Vinardell i Rovira (1851-1918)[65] havia rebut les seves primeres lliçons del professor Josep Robreño al col·legi de Santa Anna i a l'Escola Municipal de Dibuix de Mataró, va completar la formació a Llotja –Escola Oficial de Belles Arts– (1872-74), on va tenir els mestres Ramon Martí i Alsina, Lluís Rigalt, Claudi Lorenzale i Antoni Caba. Va ser professor de dibuix al Col·legi de Valldemia, al de Santa Anna i a l'Escola d'Arts i Oficis des de la seva fundació. Fou el primer director i conservador del Museu Municipal de Mataró (1894). A Mataró, era cridat per a qualsevol qüestió artística: per a il·lustrar llibres, per a fer restauracions –des de les teles de Viladomat als gegants de la ciutat– o per col·laborar en els treballs d'ornamentació de l'arquitecte Emili Cabanyes. Com a pintor i dibuixant fou molt admirat pels seus contemporanis. Va ser fundador de l'Associació Artístico Arqueològica Mataronesa, i estava implicat en totes les activitats culturals de la ciutat que promoguessin els homes vinculats amb la Renaixença, però per damunt de tot, se l'ha de recordar per la seva llarga dedicació a la docència de l'art.

Josep Vinardell va morir el dia de la Candelera de 1918 al seu domicili del carrer de Sant Francesc d'Assís, 7 i 9. Tenia l'acadèmia en una estança del segon pis de la casa, a la part de darrera que dóna a l'Hort del Rector. Els alumnes hi accedien a través de la porta que obre al que és avui la plaça d'en Peric, la de la palmera, pujaven al segon pis i hi trobaven l'aula, que comunicava amb el taller on Vinardell pintava.

En l'ambient tranquil d'aquesta casa del carrer de Sant Francesc d'Assís, que mira a l'Hort del Rector i a la palmera, Torres-Garcia hi va pintar a l'oli per primera vegada, hi va aprendre a descobrir el que era realment pictòric en les coses, i a veure el color en la llum amb un mestre que ensenyava senzillament i amb modèstia, a cent llegües del món!

Pere Tió i Casas

* * *

Agraeixo les facilitats rebudes de l'equip del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró on he consultat els llibres sacramentals, imprescindibles, amb els de la parròquia de Sant Joan i Sant Josep, per a bastir l'entramat de la família Torras; el meu agraïment també a Alexis Serrano, Director de l'Arxiu Comarcal del Maresme, a la Georgina, a l'Arxiver Municipal Josep Maria Clariana, així com a la Carme Espriu, responsable de la Biblioteca Popular i al seu personal, sempre tan atents i servicials.

NOTES:

1.- Des de la seva galeria Cecilia de Torres, Ltd., del Soho de Nova York.

2.- Santiago Estrany i Castany, «Joaquim Torres Garcia», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 42 (Mataró, gener 1992).

3.- El crític d'art Pere Pascual i Clopés ja havia precedit Estrany en una iniciativa semblant, però la conjuntura no li fou propícia.

4.- El fill de Pere Pascual i Clopés, Pere Pascual i Martí, suggerí a l'Associació de Sant Lluc per l'Art el nom de Torres-Garcia per al premi.

Durant quatre anys, del 1957 al 1960, es concedí a Barcelona el «Premi Torres-Garcia», un dels «Premis de Maig» que s'atorgaven durant el Saló de Maig que organitzava l'Associació d'Artistes Actuals –amb Alexandre Cirici al davant– i la Cambra Barcelonesa d'Art Actual.

5.- El 1951 les filles de Josep Vinardell recordaven al periòdic *Mataró* (Mataró, 24 desembre 1951) que el seu pare havia estat professor de Torres-Garcia, però això aviat s'oblidà.

6.- Joan Sureda i Pons *Torres Garcia. La fascinació del clàssic* (Barcelona i Terrassa, 1993). El 1998 es va publicar la versió castellana –l'original–, sota el títol de *Torres García. Pasión clásica* (Tres Cantos, 1998), una edició més completa i acurada que la traducció catalana.

7.- Pere Tió i Casas, «Josep Vinardell i Rovira (Mataró 1851-1918)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 114, (Mataró, gener 2016).

8.- L'arxiu de l'Escola Municipal d'Arts i Oficis es va perdre ja fa anys; molts documents de l'Arxiu Municipal no existeixen o s'han extraviat; els descendents mataronins dels cosins de Torres-Garcia amb qui hem parlat no conserven cap paper, i fins i tot desconeixien la seva relació de parentiu amb l'artista. No sabem de cap condeixeble mataroní de Torres que hagi escrit res sobre ell.

9.- Ho explica Joaquim Torres-Garcia a *Historia de mi vida* (1939). Pàg. 120 de l'edició de 1990.

10.- Íbid. pàg. 101.

11.- Íbid. pàg. 80.

12.- Torres-Garcia publicà en el llibre *Universalismo Constructivo. Contribución a la unificación del arte y la cultura de América*, (Buenos Aires, 1944) el testament de les seves idees estètiques. El llibre es convertí en la Bíblia dels constructivistes. És un text de més de mil pàgines on féu una selecció dels centenars de conferències que havia pronunciat a Montevideo.

13.- Dins l'any 1949 només coneixem els quatre articles que li dedicà Rafael Benet al setmanari *Destino* entre novembre i desembre. Benet s'assabentà de la mort de Torres perquè li ho comunicà personalment una professora de la Facultat d'Humanitats de Montevideo, la Dra. Esther de Cáceres, amiga i estudiosa de l'artista, i presidenta de la fundació que promogué el primer Museu Torres-Garcia (1955).

El 1946 Enric Jardí dedicà una elogiosa pàgina a Torres-Garcia a la revista *Ariel*, núm. 3 i 4, (juliol-agost 1946) amb motiu de l'aparició del llibre *Universalismo Constructivo*.

14.- Nascuda el 20 d'abril de 1891. Agraeixo la dada a Jordi Casanovas Berdaguer.

15.- En realitat feia vint-i-quatre anys que el pare havia marxat de Mataró.

16.- Aquest altre parent segurament que era el cunyat del pare, Senén Regí, de qui parlarem més endavant, oncle del jove Joaquim.

17.- Un magnífic retrat de l'ambient dels emigrants catalans a Montevideo d'aquells anys el podem tenir llegint les cartes que envià entre el 1881 i el 1904 el jove vilassarenc Joan Pujol i Ferrés als seus familiars de Vilassar, reproduïdes per l'Arxiu Comarcal del Maresme (ACM71-1) i accessibles en línia.

18.- Possiblement Melcior feia les cordes prop de casa seva, en els terrenys del costat del Rierot que els plànols senyalen com a «Cordelería», entre el forn del vidre i el camí del Puerto Rico.

19.- Nada el 21 de gener de 1862.

20.- Nat el 29 de desembre de 1883.

21.- Nada el 16 de novembre de 1888.

22.- Com el «Verdet» o la mitja dotzena de cases del Puerto Rico, amb el tint o blanqueig.

23.- *Semanario de Mataró,* (Mataró, 31 octubre 1891).

24.- Les dades incompletes que tenim ens fan sospitar que els Torras Garcia vinguts d'Amèrica es quedaren en aquesta casa: es conserven els fulls per a la confecció del Padró de 1891 del carrer de Sant Ramon i, en canvi, s'han perdut els del carrer de Sant Josep. El 31 de desembre de 1891, al carrer de Sant Ramon només hi ha la família de Melcior Torras i Fradera, i els forasters no hi consten, a pesar que, d'acord amb les normes, fins i tot els estrangers s'havien d'enregistrar al padró. Si s'haguessin conservat els papers del carrer de Sant Josep, potser els hi veuríem inscrits.

25.- També anomenada, segons el moment, Juliana, o Maria de l'Encarnació. Nada el 16 de març de 1849.

26.- És la casa que habità més tard el que fou alcalde de Mataró, Josep Abril i Argemí (1869-1939), afusellat al Camp de la Bota per la repressió franquista.

27.- Nat el 19 de gener de 1816 i mort el 9 de març de 1882.

28.- Es casen el 25 de juliol de 1838, el dia de sant Jaume.

29.- Nada el 15 de juliol de 1814.

30.- En realitat eren cinc germans, i si comptem els que no varen arribar a l'edat adulta, vuit. Més endavant ho concretarem.

31.- Testament atorgat davant del notari Joan Baptista Calvó el 4 de maig de 1880, escriptura número 104 del seu protocol. N'hi ha un d'anterior, del 16 d'abril de 1878, escriptura número 87, del mateix notari. Arxiu Municipal de Mataró, Arxiu Notarial de Mataró (=AMM, ANM).

32.- Segons l'escriptura, «alpargatero y soldado de la tercera Compañía del segundo Batallón del Regimiento de Infantería de Aragón número veinte y uno, pero en virtud de licencia ilimitada agregado al Batallón de reserva de esta ciudad de Mataró número catorce, en la cual reside».

33.- Notari Joan Baptista Calvó, escriptura número 81, del 8 d'abril de 1882. AMM, ANM.

34.- Propietat d'Eulàlia Vila, del carrer de Sant Josep.

35.- Es casà el 1813 amb Antònia Vila i Heras, filla de l'estamaire Jaume Vila. Va morir el 26 de maig de 1884.

36.- En el «Reparto» de 1842 consta com a especulador de cànem, i en altres moments com a corder o espardenyer.

37.- Segons el testament.

38.- Notari Joan Baptista Calvó, escriptura 163, 4 agost 1882. AMM, ANM.

39.- Eulàlia Llanes i Seguí i les seves germanes es varen enriquir amb l'important patrimoni rebut de llur germà Francesc Llanes i Seguí, mort el 25 de maig de 1879, que havia fet l'Amèrica a Cuba i va morir sense descendents.

40.- Els altres fills foren Francesca i Joan.

41.- Nat el 5 de gener de 1845 i mort el 7 de gener de 1908 al carrer de Sant Benet, 11. Es casà el 23 de juliol de 1870 amb Sebastiana Bonany i Alomà. Varen tenir tres fills: Rita (1871), Tomàs (1877) i Antònia (1885).

42.- Nat el 16 de setembre de 1846 i mort al carrer de Margenat, 4, de Sarrià (Barcelona) el 13 d'abril de 1904. El matrimoni va tenir tres fills: Joaquim, Gaspar i Inés.

43.- Batejada com a Juliana, Encarnació i Antònia i nada el 16 de març de 1849 i morta el 19 de juny de 1919 al carrer de Catalunya, 19. El matrimoni va tenir un fill: Joan (1882).

44.- Nat el 24 de gener de 1851, emigrà a Montevideo el 1872 aproximadament.

45.- Nat el 14 d'abril de 1854 i mort el 12 de juny de 1920 al carrer de Meléndez, 30. El matrimoni va tenir dos fills que arribaren a l'edat adulta: Josep i Rosa.

46.- Nat el 9 d'octubre de 1841 i mort el 27 de juny del 1848 del tifus.

47.- Nada el 26 de gener de 1843 i morta l'1 de juliol de 1844.

48.- Nat el 22 de febrer de 1857 i mort «de un flujo de sangre» al cap de cinc mesos, el 29 de juliol de 1857.

49.- Tots els detalls de l'acte queden enregistrats en l'acta de la sessió extraordinària celebrada aquell dia i que es recull en el llibre d'Acords. AMM.

50.- Padró redactat el 2 de gener de 1867.

51.- Citat per ALBERT GARCIA I ESPUCHE i MANUEL GUÀRDIA I BASSOLS a la nota 7 del capítol 3 de *La construcció d'una ciutat: Mataró 1500-1900* (Mataró 1989).

52.- Escriptura atorgada davant del notari de Mataró Miquel Tuñí i Falguera el 14 de desembre de 1884, número 711 del seu protocol. AMM, ANM.

53.- TIÓ, «Josep Vinardell i Rovira», 25-26.

54.- *Escuela Municipal de Artes y Oficios de Mataró. Memoria leída en la solemne apertura del curso 1892 a 1893 por D. Ramón Soteras Galtés, profesor secretario de dicha Escuela. Correspondiente al curso 1891 a 1892*, (Mataró 1892).

55.- Rossend Estrany, de divuit anys, germà gran de Rafael Estrany, va morir del tifus al cap de poques setmanes d'haver obtingut tan bona nota.

56.- RAMON SALAS I OLIVERAS, *De quan jo era noi. De l'última dècada del segle XIX a la segona del XX*, (Mataró 1981).

57.- Serà el pare de Baldomer Vila i Riera, professor de l'Escola d'Arts i Oficis i de l'Escola de Formació Professional i Industrial Miquel Biada de Mataró.

58.- *Semanario de Mataró*, «Exposición gráfica en las Escuela de Artes y Oficios», (Mataró, 13 agost 1892).

59.- La construcció s'anava fent molt a poc a poc, al ritme que permetien els pressupostos municipals. Totes aquestes circumstàncies queden molt ben explicades en la memòria que presenta el secretari de l'escola en la inauguració del curs 1892-1893: «Todas las obras que continuamente y por subasta se practican, están ateniéndose á los planos ideados por el reputado arquitecto y profesor de la Escuela D. Emilio Cabañes Rabassa y puestas en la práctica bajo la inmediata dirección del joven y distinguido arquitecto municipal D. José Puig y Cadafalch». El 1892 els treballs ja estaven molt avançats i es varen donar formalment per acabats el 1894.

60.- La destitució es comunicà oficialment a Torres-Garcia mitjançant un escrit del president de la Diputació, Joan Vallès i Pujals, de data 3 d'octubre de 1918, informant-lo que «És voluntat unànim dels senyors Diputats, als que he anat demanant opinió, que per ara no es continuïn les pintures del Saló de Sant Jordi d'aquest Palau que vostè tenia encomanades. Així, doncs, a partir de l'u de gener de l'any pròxim, no serà possible continuar incloent-lo en la nòmina de la Diputació». PILAR GARCIA-SEDAS, *Joaquim Torres-Garcia. Epistolari català: 1909-1936*, p. 41, (Barcelona 1997).

61.- TORRES GARCIA , *Historia de mi vida*. p. 142-143.

62.- Íbid, p.104.

63.- Això ens fa suposar que en el temps que es varen estar a Mataró, la família Torras va viure dels estalvis que tenien, i ens ho reafirma la circumstància que no hem sabut veure que Joaquim Torras i Fradera hagués formalitzat cap transacció mercantil que precisés la intervenció de notari.

64.- SPECTANS, «Centenario del nacimiento de dos pintores mataroneses. José Cusachs, su vida y su obra. José Vinardell, arqueólogo y pintor», *Mataró*, (Mataró, 24 desembre 1951).

65.- TIÓ, «Josep Vinardell i Rovira».

L'agost d'enguany farà cent anys de la primera vaga general indefinida de caràcter revolucionari de l'Estat Espanyol. Bernat Aranyó, estudiant d'història a la Universitat Autònoma de Barcelona, dóna compte de la situació política i econòmica que la propicià, i analitza quina va ser la repercussió d'aquesta important aturada obrera a Mataró.

LA VAGA GENERAL DE 1917 A MATARÓ

LA PRIMERA VAGA GENERAL

La vaga general revolucionària es convocà per al dia 13 d'agost de 1917, a l'empara de la vaga ferroviària que sostenien a València els treballadors de la Companyia del Nord. En diverses localitats d'Andalusia, Galícia, Astúries, Biscaia, així com a Madrid i Barcelona, es produïren successos revolucionaris, però l'entesa prèvia entre els sindicats de la CNT i la UGT no donà pas a la unitat d'acció. Uns i altres tenien objectius diferents i es posà de manifest la falta de coordinació.

La CNT parlava de revolució, de la possibilitat d'acabar amb el règim monàrquic, que aquest sindicat veia immediata. Així que anarquistes i anarcosindicalistes, portats per la febre de revolta, s'alçaren a la lluita de barricades. La impaciència cenetista contrastava amb la major cautela de socialistes i ugetistes. Aquests pensaven en una vaga més pacífica que provoqués la instauració d'un govern provisional que assumís poders executius i preparés eleccions generals[1]. Sigui com sigui, la vaga convocada pels sindicats va rebre el suport del PSOE i dels partits republicans.

Per tal d'entendre la convocatòria d'aquesta vaga general, cal analitzar el context social, polític i econòmic del país en aquell moment. L'economia espanyola patia una crisi de subsistència que va estar marcada per l'alça dels preus i la inflació, en un context en que Espanya es mantenia neutral a la Primera Guerra Mundial i proveïa de productes als països bel·ligerants. El cost de la vida a Madrid, per exemple, havia augmentat un 25% en relació al 1914, i a Barcelona un 30%, mentre que els salaris no van augmentar. Les exportacions van generar escassetat d'aliments generalitzats al país i es van disparar els preus, molt per sobre dels salaris.

Amb tot, el factor desencadenant vindrà derivat de la crisi política del moment lligada a una incapacitat de les classes dominants per posar fi a la seva falta d'autoritat. Una feblesa que portà aquestes classes a perdre la funcionalitat dels mecanismes constitucionals que elles mateixes havien creat. Uns partits polítics desprestigiats, amb processos electorals corruptes, començaren a ésser criticats en especial pel moviment obrer[2]. A tot això, cal sumar-hi el context internacional, fortament present en la societat catalana, on s'havia produït la Revolució Russa (amb els fets de la Revolució de Febrer), el bloqueig alemany i les polèmiques sobre l'intervencionisme.

El moviment de vaga acabà amb una dura intervenció de l'exèrcit, solucionats ja els seus problemes corporatius amb el Govern, que causà 71 morts (37 dels quals a Catalunya), centenars de ferits i empresonats. La manca d'organització i planificació de la vaga general provocà retrets mutus entre cenetistes, ugetistes, socialistes i republicans, però, malgrat el seu fracàs, prefigurà el sistema d'aliances (sindicats - partits republicans d'esquerres) que concorreria a la proclamació de la Segona República l'abril de 1931.[3]

CONTEXT A MATARÓ

Per tal d'entendre i contextualitzar el moment històric, cal analitzar el panorama industrial mataroní de l'any 1917. Segons el registre de la «Matrícula de la Contribución Industrial y de Comercio de Mataró», hi havia 733 persones registrades com a contribuents, amb oficis i negocis de tota mena: sastreries, rellotgeries, sabateries, cafès, merceries, drogueries, ferreteries, pescadors, fàbriques de gènere de punt, venedors d'oli, sabó, aiguardent, roba, etc. L'empresa que més facturà al llarg de l'any, amb 14.993,58

ptes fou la fàbrica de teixits de punt de Can Marfà, seguida de Can Gassol que facturà 6.152,34 ptes[4], i a continuació Ca l'Ymbern. Per fer-nos una idea de la població total mataronina, sabem que l'any 1920 hi havia 24.125 habitants, 5.929 llars[5] i més de set-cents contribuents[6]. Per tant, podem afirmar que l'activitat econòmica de la ciutat era prou important i heterogènia. Amb tot, la major part de la població mataronina treballava en el sector del gènere de punt.

A Mataró, a causa de la censura que s'instaurà durant el període de revolta, només trobem referències dels fets de la vaga al *Diario de Mataró y su Comarca* i al setmanari *La Costa de Llevant*. Trobem a faltar les butlletes o els pamflets que amb tota probabilitat es devien difondre per incentivar la vaga entre els obrers. Previ a la convocatòria d'aturada general, el primer rotatiu local narrava el desenvolupament de la vaga en el sector ferroviari. Aquesta aturada en el sector ferroviari obligà els sindicats a precipitar la vaga general revolucionària.

LA VAGA A MATARÓ

En les primeres hores del dilluns 13 d'agost, ja s'havien confirmat els rumors que circulaven sobre propòsits de vaga general per solidaritat amb els vaguistes del sector del ferrocarril. Segons el *Diario de Mataró y su Comarca*, la nit abans, les autoritats adoptaren grans precaucions «para evitar que determinados elementos pudiesen arrastrar a los obreros, a primeras horas de esta mañana, a adoptar dicho acuerdo»[7]. Tanmateix, les nits abans de l'aturada, la policia practicà investigacions relacionades amb el parador d'alguns coneguts agitadors, tal i com detalla el diari:

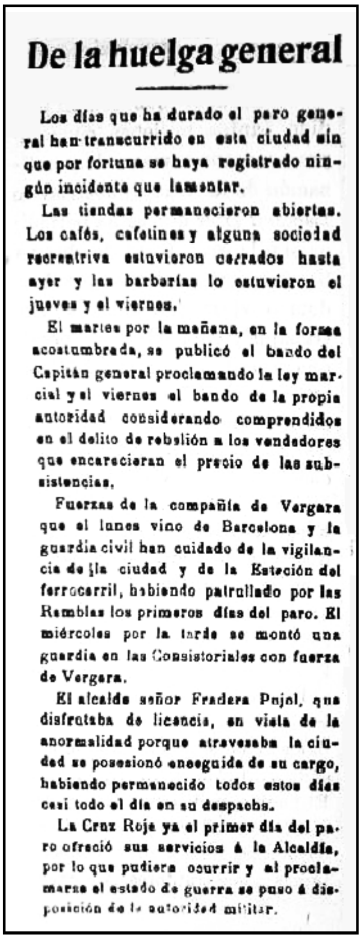

De la huelga general

Los días que ha durado el paro general han transcurrido en esta ciudad sin que por fortuna se haya registrado ningún incidente que lamentar.

Las tiendas permanecieron abiertas. Los cafés, cafetines y alguna sociedad recreativa estuvieron cerrados hasta ayer y las barberías lo estuvieron el jueves y el viernes.

El martes por la mañana, en la forma acostumbrada, se publicó el bando del Capitán general proclamando la ley marcial y el viernes el bando de la propia autoridad considerando comprendidos en el delito de rebelión a los vendedores que encarecieran el precio de las subsistencias.

Fuerzas de la compañía de Vergara que el lunes vino de Barcelona y la guardia civil han cuidado de la vigilancia de la ciudad y de la Estación del ferrocarril, habiendo patrullado por las Ramblas los primeros días del paro. El miércoles por la tarde se montó una guardia en las Consistoriales con fuerza de Vergara.

El alcalde señor Fradera Pujol, que disfrutaba de licencia, en vista de la anormalidad porque atravesaba la ciudad se posesionó enseguida de su cargo, habiendo permanecido todos estos días casi todo el día en su despacho.

La Cruz Roja ya el primer día del paro ofreció sus servicios á la Alcaldía, por lo que pudiera ocurrir y al proclamarse el estado de guerra se puso á disposición de la autoridad militar.

Fragment del *Diario de Mataró y su Comarca* de 20 d'agost de 1917.

«En esta ciudad, anoche los obreros hicieron circular la orden de que esta mañana a las diez, había de empezar el paro y, efectivamente, después del almuerzo en todas las fábricas y en los talleres y en los oficios, han quedado suspendidos los trabajos. A las once de esta mañana puede decirse que el paro es casi completo. Por la ciudad y arrabales transitan grupos de obreros. A última hora se nos dice que va a reunirse la Junta de autoridades».[8]

D'altra banda, el diari afirma que, segons manifestà l'Ajuntament de Mataró, arribà a la ciutat, el mateix dia 13, una companyia del regiment de Vergara. Tanmateix, fou declarat l'estat de guerra a Barcelona i la seva província.

El dilluns 20 d'agost, el mateix diari descriu la jornada de vaga a la ciutat i destaca el fet que no s'haguessin produït incidències remarcables. Aproximadament, l'aturada general durà a Mataró uns nou dies, els que van del 13 al 21, encara que en algunes zones del país encara hi hagué conflictivitat. Podem afirmar que la vaga tingué èxit en els seus primers moments, però a mesura que anaven passant els dies, anà perdent força a marxes forçades a causa de la manca d'organització i planificació.

«Las tiendas permanecieron abiertas. Los cafés, cafetines y alguna sociedad recreativa estuvieron cerrados hasta ayer y las barberías lo estuvieron el jueves y el viernes. El martes por la mañana, en la forma acostumbrada, se publicó el bando del Capitán General proclamando la ley marcial y el viernes el bando de la propia autoridad considerando comprendidos en el delito de rebelión a los vendedores que encarecieran el precio de las subsistencias».[9]

En aquest sentit, el *Diario* detalla que les forces de la companyia de Vergara i la Guardia Civil s'havien encarregat de la vigilància de la ciutat i de l'estació de ferrocarril, tot patrullant per les Rambles els primers dies d'aturada. A més a més, el dimecres 15 d'agost es muntà una guàrdia en els edificis consistorials, amb la força militar de Vergara. D'altra banda, hem de parlar del paper de l'alcalde de Mataró durant els fets, el senyor Josep Maria Fradera Pujol que, davant de la anormalitat per la qual passava la ciutat, es posicionà de seguida en el seu càrrec i va romandre tots els dies de l'aturada, gairebé tot el dia, en el seu despatx. Davant la situació en què es trobava la ciutat, per ordre de l'autoritat

La casa del poble, local social on es reunien els sindicalistes de la UGT i els socialistes. Situada al carrer de Santa Marta (al fons s'aprecia la muralla del convent de les Tereses), va ser de les primeres seus sindicals de Catalunya. Inicis del segle XX. MASMM. Arxiu d'imatges. Fons Enrich i Regàs.

militar, fou suspesa la sessió que el dimecres s'havia de celebrar a l'Ajuntament. La Creu Roja, des del primer dia, oferí els seus serveis a l'alcaldia pel que pogués succeir i, en proclamar-se l'estat de guerra, es posà a disposició de l'autoritat militar.

RETORN A LA NORMALITAT

Després de set dies d'aturades, el dia 20 es tornà pràcticament a la normalitat total a la ciutat. Podem llegir la narració dels fets en el *Diario de Mataró y su Comarca* del mateix dia: «El comandante militar de la plaza, teniente coronel don José de Quixano, ayer tarde citó a los señores fabricantes a su despacho de la Zona para comunicarles que los obreros estaban dispuestos a comparecer hoy al trabajo si abrían sus puertas los establecimientos industriales, y los oficios, etc. Habiéndose quedado en abrirlos».[10]

El dimarts 21 d'agost, el *Diario* torna a fer una petita referència respecte la vaga, remarcant el retorn de la normalitat, titulant la crònica «Después del paro»:

«En la Capitanía general se recibieron ayer telegramas de la región manifestando que en todas partes se había reanudado el trabajo. En la capital se reanudaron ayer (lunes 20) todos los trabajos. En vista de que reinaba tranquilidad completa, el Capitán general dispuso que se retiraran las tropas que prestaban servicio en las calles. En esta ciudad la normalidad es absoluta. Esta mañana han sido retiradas las fuerzas de Vergara que custodiaban las Casas Consistoriales y la estación del ferrocarril».[11]

En el llibre d'acords municipals de l'any 1917, trobem que, en la sessió del 29 d'agost, s'acordà el següent: «Donativo de 0'25 pts a las fuerzas que prestaron servicio en los 9 días de huelga (315 pts[12])». De fet, aquesta referència a la vaga, conjuntament amb una queixa expressada pel regidor Borràs respecte la suspensió de la sessió del darrer ple del 22 d'agost, són les úniques mencions que es fan al respecte.

D'altra banda, el setmanari comarcal *La Costa de Llevant*, en la seva edició del diumenge 26 d'agost, també parla de tranquil·litat a la ciutat de Mataró pel que fa a la jornada, o jornades, de vaga:

«Per are gusem de la més complerta tranquilitat, sense que per fortuna hagim tingut que plànyer cap desgracia personal. Durant els dies de vaga, foren moltes les famílies obreres que els aprofitaren per anarlos a passar al camp, principalment a les conegudes fonts dels voltants. (....) El dilluns dia 20 d'agost -a primera hora se obriren totes les fabriques y tallers sense cap incident. Els obrers del ram del aygua presentaren les bases als patrons demanant algunes millores».[13]

El setmanari també fa especial èmfasi en el comportament de les autoritats municipals:

«Molt digne d'aplaudirse sigué la conducta del senyor Alcalde D. Josep M.ª Fradera Pujol, qui trovantse en ús de llicencia, se possessioná el primer dia de la vaga general de l'Alcaldia, estiguent al seu despaig. També són mereixedors del nostre aplauso, els que formen la secció local de la Creu Roja, els quals desde'ls primers moments del paro se posaren a les ordres del comandament militar de la plassa».

El setmanari, en la mateixa edició, també fa referència a l'aturada total de tallers al poble de

Canet de Mar: "Vaga.- L'estat de intranquilitat que motivá la vaga general, durant tota la setmana passada, repercutí en aquesta vila ab el paro de totes les fàbriques. Comensá a Barcelona la gresca el dilluns, y'l dimars a mitg dia se presentaren quatre subgectes procedents de Mataró, anant per les fábriques a dir qué pleguessin».[14]

CONCLUSIÓ

En conclusió, segons les informacions del *Diario de Mataró y su Comarca* i *La Costa de Llevant*, la ciutat de Mataró no registrà aldarulls importants a destacar, a banda de l'aturada de fàbriques i comerços. No obstant això, cal puntualitzar que la tensió social que vivia Espanya, Catalunya i Mataró a principis del segle XX, explotà l'estiu de 1917 quan, per primera vegada a la història, es convocava una vaga general revolucionària de temps indefinit, els objectius de la qual ja no eren merament de tipus laboral sinó que tenien una dimensió política evident.[15]

N'és un exemple el manifest redactat el dia 12 d'agost pel comitè director de la vaga. El signaven Francisco Largo Caballero i Daniel Anguiano Munguito, vice-president i vice-secretari respectivament de la UGT, i Julián Besteiro i Ángel Saborit, dirigents del partit socialista:

«(…) Cerca de medio siglo de corrupción ha llevado a las instituciones políticas españolas a un grado tal de podredumbre (…) bajo un régimen constitucional ficticio, de miseria y despilfarro y en un estado cultural mantenido por oligarcas (…). Pedimos la constitución de un Gobierno provisional que asuma los poderes ejecutivo y moderador, y prepare (…) la celebración de elecciones sinceras de unas Cortes Constituyentes que aborden, en plena libertad, los problemas fundamentales de la Constitución política del país. Mientras no se haya conseguido este objeto, la organización obrera española se halla absolutamente decidida a mantenerse en su actitud de huelga (...)».[16]

Una vaga enfocada, ja no només en l'àmbit merament laboral, sinó també, en el polític i social, que exigia canvis polítics i una transparència electoral efectiva. Considerada la primera vaga general del segle XX i la primera que es plantejà de caràcter indefinit, esclatà com a resultat d'un malestar molt patent en la població obrera catalana i espanyola de l'època, davant l'escassetat, la corrupció, el deteriorament del nivell de vida dels treballadors i les treballadores, i la precarietat. La Vaga General, per tant, tot i no esdevenir un gran èxit sindical, suposà una greu ferida per a la Restauració i esdevindria el precedent dels anys que vindrien, anys d'alta combativitat i agitació social i obrera, amb el seu punt àlgid en la vaga de «La Canadenca» el febrer i març de 1919, que aconseguí paralitzar la ciutat de Barcelona i, de retruc, aturar la força productiva del país, aconseguint l'establiment de la jornada màxima de vuit hores, una llarga reivindicació obrera.

Bernat Aranyó i Giné

NOTES:

1.- Teresa Abelló Vergara, *El movimiento obrero en España, siglos XIX y XX,* Hipòtesi, (Barcelona 1997), p. 93.

2.- Francisco Santos, «La huelga general de 1917 en Navarra a través de la prensa», en *Revista del Centro de Estudios Merindad de Tudela,* núm. 8, pp. 115-128.

3.- Teresa Abelló, *El movimiento,* p. 94.

4.- Arxiu Comarcal del Maresme – Arxiu Municipal de Mataró (=ACM-AMM), Matrícula de Contribución Industrial de Mataró, 1917.

5.- Instituto Nacional de Estadistica. Alteraciones de los municipios en los Censos de Población desde 1842.

6.- ACM-AMM, Matrícula de Contribución Industrial distrito municipal de Mataró, 1920-1921.

7.- *Diario de Mataró y su Comarca*, 13 d'agost 1917.

8.- Íbídem.

9.- *Diario de Mataró y su Comarca*, 20 d'agost 1917.

10.- Ibídem.

11.- *Diario de Mataró y su Comarca*, 21 d'agost 1917.

12.- ACM-AMM, Llibre d'actes de l'Ajuntament de Mataró, Extracte d'acords (1917-1920).

13.- *La Costa de Llevant, setmanari degà catalanista. Pugna pro Patria,* secció Trencadís, 26 agost 1917, núm. 24. p. 3.

14.- Ibídem. p.4.

15.- Óscar Hernàndez, *La huelga de 1917 en Madrid,* Historia 2.0, Conocimiento Histórico en Clave Digital, Universitat Complutense de Madrid, 2013.

16.- Albert Balcells, *El sindicalisme a Barcelona (1916-1923),* Editorial Nova Terra, (Barcelona 1965), p. 30.

DOCUMENTACIÓ

LA CRIDA DE LES ORDINACIONS FETES PELS JURATS DE MATARÓ L'ANY 1471

Com se sap, a mitjan segle XV, el regisme de la nostra población anava a càrrec de l'anomenat Consell de la *Universitat* (municipi) de Mataró i terme del seu castell (incloent-hi, per tant, les dues Llavaneres). El Consell era integrat per quatre jurats, i vuit persones de Consell, amb un clavari o bosser (caixer), per a la custòdia dels cabals.[1]

Com podem suposar, el gruix de les activitats econòmiques que es realizaven a la naixent vila, com ara, l'aprofitament del bosc (fusta, llenya, pinyes, roldor), la pesca, el trasport marítim costaner, l'inici d'un comerç incipient i, ocasionalment, la fabricació de vidre i de la instal.lació d'alguna drassana a la platja, hagueren de moure més d'una vegada el Consell de la *Universitat* a prendre determinades mesures per tal d'assegurar una bona harmonia entre els habitants de les tres parròquies , especialment quant a la protecció del camp i dels sembrats o a fer ús dels béns comunals, aprofitar-se de les pastures, etc. Així sabem que a l'any 1469 els jurats de Mataró ja prohibiren que el bestiar entrés en camps de blat, vinyes, veces i altres conreus i que ningú no pogués agafar llegums, fruita, raïm ni emportar-se pinyes o llenya. L'incompliment d'aquestes ordinacions, comportava una sanció pecuniària, una tercera part de la qual anava a favor del batlle de la vila i el restant era per al guarda, més conegut per *massaguer*. Més endavant del segle, els jurats aprovaren altres ordinacions, més àmplies, per tal de donar resposta a les necessitats d'una població en creixement, que alhora s'havia alliberat del jou del feudalisme, reincorporant-se de nou a la reial Corona i declarada "carrer de Barcelona" (1480-81). D'aquestes ordinacions en són un bon exemple les dels anys 1489 i 1494, que ja han estat publicades.[2]

Avui volem donar a conèixer unes altres ordinacions, que més aviat concerneixen a la policia de bons costums, en les tres parròquies del terme del castell de Mataró. Com veurem, aquestes ordinacions, apenyoren, d'entrada, els casos de blasfèmia i el renegar, i ho fan imposant diverses penes, àdhuc la presó. No cal dir que el ventall d'expressions que prohibeixen, demostren de passada, l'ús d'un vocabulari irreverent per part de vilatans de l'època. A part d'això, els jurats també prohibeixen en aquestes ordinacions, jugar a daus, a naips o a taules, a partir d'aquell moment fins a la festa de la Pasqua propera, resades les vespres. I és que s'estava en plena Quaresma, un temps dedicat "a penitència en la qual cascú deu esmenar la sua vida", com així ho recorden les ordinacions que s'aprovaven. No cal dir que en aquella època, les directrius pastorals anaven de bracet amb la normativa disposada pel Consell municipal, en el sentit de vetllar sempre per a mantenir l'ordre, la preservació dels bons costums i els principis cristians.

Aquestes ordinacions que avui donem a conèixer, foren publicades a Mataró el diumenge 17 de març de 1471, pel missatger de la cort del batlle, a so de trompeta, en la plaça de la vila, com era costum de fer-ho. També foren cridades a Sant Vicenç de Llavaneres, en una era davant l'església.[3]

Joaquim Llovet

NOTES:

1.- Una succinta evolució històrica del Mataró del segle XV es troba en JOAQUIM LLOVET, *Dels orígens de la vila a la ciutat contemporània* (Mataró 2000), 69-96. També, pel que fa a les competències dels batlles de la vila, als anys 1429-1435, «Vegeu JOAN MONTORO I MALTAS, «La batlllia mataronina (1429-1435: Institució i vida quotidiana», *FULLS/108* del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, (Mataró, gener 2014), 7-18.

2.- JOSEP M. COLOMER, Primeras ordenanzas de Mataró (de caràcter rural) (Mataró 1965); JOAQUIM LLOVET «Les ordinacions de bon govern de Mataró de l'any 1494», *FULLS/ 33* del Museu Arxiu de Santa Maria (Mataró 1989), 4-9.

3.- Vegeu el text d'aquestes ordinacions a l'Apèndix.

APÈNDIX

Die dominica XVII marty anno predicto [1471]

Ara hoiats tot hom que.us notifica lo honorable N'Antoni Mas, balle [*batlle*] de la vila e terme del castell de Materó, per lo S. Rey a instàntia e per ordinatió dels honorables jurats de la vila. Per quant cascun feel cristià deu ésser sol.lícit e diligent en foragitar de si vicis e pecats, si és desijós de la salut de la sua ànima, es deu studiar [*aplicar*]en exercitar virtuts e fer bones obres En special en aquest sant temps de quaresme, dedicat a penitència, en la qual cascú deu smenar la sua vida. Per tant lo dit honorable batlle a honor e reverència del omnipotent déu , de la sua gloriosa mare e de tota la cort celestial, ab tenor de la present pública crida, mana a tot hom, no sia negú de ley, stat e conditió sia, gos jurar de Déu ni de la gloriosa verge madona santa Maria mare sua, ço és que qui iurarà cap, fetge, cul de nostro senyor déu o de la intemerada [inviolada,pura] mare sua pach per cascuna vegada XII dinés. E qui dirà o jurarà mal grat [*maledicció*] ne haia, o despit [*menyspreu*] n.age o renech Déu o la sua beneyta mare pach per cascuna vegada .V. solidos , o hage de star pres .V, jorns a la presó comuna sens neguna gratia e mercè,

E encara [no] sia lícit o permès a algú axí stranger[*foraster*] com privat [*del propi poble*] jugar d.ací a la festa de Pasqua primervinent, dites vespres inclusivament, a negú ioch de daus ne de naips ne de taules, sots ban o pena de V solidos a cascú e per cascuna vegades que contrafarà. Sens neguna gratia e mercè, exhigidors, la qual crida se fa a instància e per ordinatió dels honorables jurats de la dita vila. E guart si qui guardar si ha.

La qual crida fou publicada diumenge a XVII de març MCCCCLXXI. per Pere Santno, missagé de la cort del batlle ab so de trompeta en la plaça de dita vila aprés dinar, segons és acostumat.

E per semblant fonch publicada la dita crida lo dit dia a Sant Vicens de Lavaneres en la era davant la sgleya, aprés dinar per lo dit saig ab so de trompeta segons de costum[1]

1.- (Arxiu de la Corona d'Aragó, Arxiu Notarial de Mataró, B2 (17 març 1471)

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

Excursió a can Cabanyes d'Argentona de les noies del Patronat Escolar Obrer de Mataró, amb la presència del bisbe Francesc de Paula Mas i Oliver. Setembre 1917. Imatge del grup davant la casa.

Autor: Lluís Pineda i Cabanyes. MASMM, Arxiu d'Imatges. Fons Pineda.

Excursió a can Cabanyes d'Argentona de les noies del Patronat Escolar Obrer de Mataró, amb la presència del bisbe Francesc de Paula Mas i Oliver. Setembre 1917. El bisbe Mas envoltat de les noies a la porta de la casa.

Autor: Lluís Pineda i Cabanyes. MASMM, Arxiu d'Imatges. Fons Pineda.

Excursió a can Cabanyes d’Argentona de les noies del Patronat Escolar Obrer de Mataró, amb la presència del bisbe Francesc de Paula Mas i Oliver. Setembre 1917. Anada al bosquet.

Autor: Lluís Pineda i Cabanyes. MASMM, Arxiu d'Imatges. Fons Pineda.

Excursió a can Cabanyes d’Argentona de les noies del Patronat Escolar Obrer de Mataró, amb la presència del bisbe Francesc de Paula Mas i Oliver. Setembre 1917. Vetllada al bosquet.

Autor: Lluís Pineda i Cabanyes. MASMM, Arxiu d'Imatges. Fons Pineda.

MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró

Col·labora:

Ajuntament de Mataró

CULTURA MATARÓ

Amb el suport de:

FUNDACIÓ ILURO
MATARÓ

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana